

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Diplomová práce

Bc. Ekaterina Shekhovtcova

Bilingvismus imigrantů ze zemí bývalé Jugoslávie v České republice ze sociálního, kulturního a jazykového hlediska

Bilingualism of immigrants from countries of the former Yugoslavia in
Czechia from a social, cultural and linguistic point of view

Praha 2021

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé práce Prof. PhDr. Haně Gladkové, CSc., za cenné rady a vedení mé práce. Chtěla bych poděkovat všem respondentům, bez jejichž podílu by výzkum nebyl možný.

Velké poděkování patří mojí rodině v Praze, Moskvě, Sarajevu, Plzni, Bělehradě a Krasnodaru, obzvlášť děkuji Ognjenu M. za podporu. Dále bych ráda poděkovala za inspiraci a cenné myšlenky panu profesorovi Aleksandru Jerkovi; za inspirující výzvy bych chtěla poděkovat Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra České republiky. Děkuji svému mentorovi Đorđe Balaševićovi za provázení životními peripetemi.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. srpna 2021

.....

vlastnoruční podpis

Klíčová slova

bilingvismus
sociolingvistika
jazykový kontakt
srbština
čeština
imigrace
emigrace
řečové chování
atrice
fosilizace
interference
respondent

Key words

bilingualism
sociolinguistics
language contact
Serbian
Czech
immigration
emigration,
speech behavior,
attrition
fossilization
interference
respondent

Abstrakt (česky):

Tato diplomová práce popisuje bilingvismus imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska žijících v České republice. Bilingvismus imigrantů je zkoumán ze sociálního, kulturního a jazykového hlediska.

Tato práce se skládá ze třech kapitol. První kapitola se věnuje popisu migrace z teoretického a historického hlediska. V této kapitole jsou popsány migrační vlny z prostoru Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska na území České republiky. Druhá kapitola se zaměřuje na popis vybrané metodologie výzkumu, a také na popis jednotlivých částí plánování výzkumu, tj. popisuje účel výzkumu, kritéria výběru výzkumných otázek a kritéria výběru respondentů, výběr místa výzkumu a výzkumného materiálu. Třetí kapitola je zaměřena na samotný výzkum. V první části této kapitoly jsou stručně popsány základní pojmy, související s dvojjazyčností a jazykovou adaptací. Druhá část třetí kapitoly je zaměřena na popis průběhu a analýzy výsledků samotného výzkumu z hlediska sociálního, kulturní a jazykové adaptace jedinců.

Abstract (anglicky):

This diploma thesis describes the bilingualism of immigrants from Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Croatia and Serbia living in Czechia. Immigrant bilingualism is examined from a social, cultural and linguistic point of view.

The thesis consists of three chapters. The first chapter describes migration from a theoretical and historical point of view. This chapter describes the migration waves from the area of Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Croatia and Serbia in Czechia. The second chapter focuses on the description of the selected research methodology, and also on the description of individual parts of research planning, i.e. it describes the purpose of the research, criteria for selecting research questions and criteria for selecting respondents, as well as selecting research site and research material. The third chapter focuses on the research itself. The first part of this chapter briefly describes the basic concepts related to bilingualism and language adaptation. The second part of the third chapter focuses on the description of the course and analysis of the research results in terms of social, cultural and linguistic adaptation of individuals.

OBSAH

Klíčová slova	4
Abstrakt (česky):	5
Úvod.....	9
1. MIGRACE V TEORII, HISTORII A SOUČASNOSTI.....	11
1.1 Pojem „migrace“	11
1.2. Migrace z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska na území dnešní České republiky	12
1.2.1 Migrace v průběhu 20. století.....	12
1.2.2 Migrace spojená s rozpadem Jugoslávie (90. léta).....	14
1.2.3 Současná migrace (2000–2020).....	17
1.3 Vliv historie migrace na výběr tématu diplomové práce	20
2. PLÁNOVÁNÍ A PŘÍPRAVA VÝZKUMU	21
2.1. Výběr metodologie výzkumu	21
2.2. Detaily výzkumné strategie.....	22
2.2.1 Účel výzkumu.....	22
2.2.2 Doprovodný dopis.....	22
2.2.3 Kritérium výběru výzkumných otázek.....	23
2.2.4 Kritérium výběru respondentů	24
2.2.5 Validita výzkumu	24
2.2.6 Výběr místa výzkumu	24
2.2.7 Výběr výzkumného materiálu	24
2.2.8 Struktura výzkumu	25
2.3 Předvýzkum	25
3. BILINGVISMUS IMIGRANTŮ Z BOSNY A HERCEGOVINY, ČERNÉ HORY, CHORVATSKA A SRBSKA V ČESKÉ REPUBLICE.....	26
3.1. Dvojjazyčnost a jazyková adaptace	26
3.1.1 Bilingvismus a multilingvismus.....	26
3.1.2 Jazyková asimilace, integrace a marginalizace.....	28
3.1.3 Jazyková interference. Míchání a střídání kódů	28
3.1.4 Jazyková artice a jazyková fosilizace.....	29
3.1.5 Extralingvistické faktory při osvojování cizího jazyka.....	30
3.2. Průběh a výsledky předvýzkumu.....	30
3.3. Výzkum jazykové, sociální a kulturní adaptace imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska v České republice	32
3.3.1 Adaptace ze sociálního a kulturního hlediska.....	34

3.3.2 Analýza jazykové adaptace.....	47
3.3.3 Hodnocení výsledků C-testu	53
3.3.4 Hodnocení vlivu sociologických aspektů na úroveň jazykové kompetence.....	57
4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60
5. PŘÍLOHY	63

Úvod

Cílem této práce je seznámení čtenáře s procesem adaptace imigrantů z prostoru čtyř států bývalé Jugoslávie – Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska z kulturního, sociálního a jazykového hlediska do České republiky. Autorka této práce se zaměřila na jedince, kteří se přestěhovali z výše zmíněných zemí na území České republiky po roce 2000. Tito cizinci pobývají v České republice legálně, mají tady povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, aktivně používají češtinu v každodenním životě a většina zde studuje nebo má již vystudovanou vysokou školu v českém jazyce na území České republiky.

Hlavním důvodem pro výběr tématu této diplomové práce je skutečnost, že autorka této práce je v České republice také cizinkou, pocházející však ne ze zkoumaného regionu, nýbrž z Ruské federace. Osobní obeznámenost s otázkou „Co to znamená – být cizinec v české společnosti?“ ovlivnila výběr tématu práce. Fokus na skupinu lidí, kteří se přestěhovali do cílové země ve dvacátých letech 21. století je ve velké míře odůvodněn blízkou osobní zkušeností autorky této práce s imigranty ze zkoumaných zemí. Zkoumaní v této práci jedinci neemigrovaly ze svých zemí z politických, ani ekonomických důvodů. Hlavním důvodem pro imigraci do České republiky bylo studium. Toto tvrzení neznamena, že si při výběru cílové země jedinci neuvědomovali některých momentů, které jim v České republice mohou pomoci zajistit v něčem stabilnější a vyšší životní úroveň v porovnání s jejich výchozí zemí; však nebyli nuceni utíkat před ozbrojenými konflikty, emigrovat kvůli totální nezaměstnanosti, diskriminaci nebo politickému pronásledování ve svých zemích. Autorka této práce si pokládá za cíl ukázat čtenáři skutečnou situaci existence cizinců ze zkoumaných zemí na území České republiky; ukázat čtenáři jejich pozitivní a negativní zkušenosti a peripetie, se kterými se mohou v cílové zemi jako cizinci potkávat. Dalším cílem této práce je zkoumání jazykové adaptace do českého jazykového prostředí nerodilými mluvčími. Postoj a osobní zkušenosti každého respondenta k učení češtiny jako cizího jazyka budou zjištěny v rámci polořízeného rozhovoru. Úroveň jazykové kompetence jedinců bude zjištěn analýzou výsledku jazykového C-testu, který jedinci vyplní.

Studium každého dalšího jazyka je vždy interdisciplinární záležitostí, a proto můžeme tvrdit, že náš výzkum má interdisciplinární charakter. Úroveň jazykové adaptace cizinců zkoumáme z pohledu různých disciplín: sociologie, lingvistiky, kulturologie, a dokonce i psycholingvistiky, protože se zajímáme o to, jak jsou jazyky ve vědomí jedince uspořádány,

v jakých situacích je ten či jiný jazyk preferován a jestli je jedinec schopen jazyk dle potřeby „aktivovat“ nebo „zablokovat“.

Z pohledu struktury, práce se skládá z úvodu, třech základních kapitol, závěru, seznamu použité literatury a příloh.

V první kapitole se pojednává o pojmu „migrace“ a další teorie, která s tímto pojmem souvisí. Druhá část první kapitoly charakterizuje migrační vlny ze zkoumaného regionu na území dnešní České republiky v průběhu 20. století, jedna podkapitola je věnovaná nucené migraci v 90. letech 20. století, která souvisí s ozbrojenými konflikty v bývalé Jugoslávii; poslední podkapitola popisuje migrace v letech 2000-2002.

Druhá kapitola se věnuje popisu plánování a přípravy výzkumu. Jsou zde popsány detaily výzkumní strategie, které s plánováním našeho výzkumu souvisely a také dvě základní publikace, o nichž se autorka práce při plánování výzkumu opírala. Na konci dotyčné kapitoly je popsán předvýzkum: bod, předcházející samotnému výzkumu.

Třetí a poslední kapitola na začátku charakterizuje základní pojmy, související s bilingvismem: jazyková asimilace, interference, střídání a míchaní kódů, artice a fosilizace. Dále je podrobněji popsán průběh předvýzkumu. Druhá část třetí kapitoly prezentuje samotný výzkum jazykové, sociální a kulturní adaptace imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska v České republice.

1. MIGRACE V TEORII, HISTORII A SOUČASNOSTI

1.1 Pojem „migrace“

V Sociologickém slovníku z roku 2001 je migrace popsána jako „*pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pobytu*“ (Jandourek 2001. s. 159). Ministerstvo vnitra České republiky (nadále jen MV ČR) – orgán statní správy pro vnitřní věci, který hraje velmi důležitou roli v životě cizinců žijících v České republice – ve slovníčku pojmů na svých stránkách migraci definuje jako „*přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje.*“ (MV ČR 2021). Jinými slovy migrace znamená změnu místa pobytu, stěhování, přemísťování. Migrace je zkoumaná z pohledu různých vědních disciplín: z pohledu demografie, statistiky, sociologie, práva, psychologie, ekonomiky, geografie, etnologie a jiných disciplín. Otázkou migrace se zabývají mezinárodní organizace: v rámci Organizace spojených národů působí Globální komise, která zkoumá průběh, problémy, výhody a nevýhody související s globální migrací z ekonomického, sociálního a kulturního hlediska. Státy se věnují otázkám migrace jak na úrovni vnitřní, tak vnější politiky. Avšak migrace není pouhým předmětem zkoumání politiků a mezinárodních organizací: migrace je jevem, se kterým se většina z nás setkává buď přímo osobně, nebo nepřímo přes naše známé či blízké. Často migrace může mít více vlivů na náš osobní život a život lidí kolem nás, než si myslíme.

Na migraci můžeme nahlížet různě. Z hlediska směru přemísťování rozlišujeme *imigraci* – proces, který označuje přistěhování do cílové země/místa, a *emigraci* – opouštění země/místa a následné přestěhování do cílového místa. Z hlediska dobrovolnosti rozlišujeme *nucenou* a *dobrovolnou* migraci. Z hlediska kontroly a řízení ze strany cílových zemí rozlišujeme *nelegální* a *legální* migraci. Pokud přemísťování probíhá v rámci jednoho státu, jde o migraci *vnitrostátní*; opakem je migrace *mezinárodní*. Dle počtu migrujících osob migrace může být *individuální* a *masová*. Důvody, proč se člověk stěhuje, mohou být nejrůznější, avšak v publikacích se nejčastěji setkáváme s pojmy *politická* a *ekonomická* migrace (v tomto kontextu jsou používány pojmy *politický migrant* a *ekonomický migrant*). Z hlediska času existuje *krátkodobá*, *dlouhodobá*, *trvalá* a *opakovaná (cirkulární)* migrace (MV ČR 2021).

V rámci našeho výzkumu zkoumáme jazykovou, sociální a kulturní adaptaci *imigrantů* z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska čili našimi respondenty jsou „*cizinci, přicházející do země za účelem pobytu dlouhodobějšího charakteru*“ (MV ČR 2021). Ale jakého jsou charakteru účely, na jejichž základě naši respondenti na území České republiky pobývají, se dozvíme dále v kapitole o samotném výzkumu.

1.2. Migrace z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska na území dnešní České republiky

1.2.1 Migrace v průběhu 20. století

„Země bývalé Jugoslávie zažily během dvacátého století pohnuté historie, které přinutily řadu z jejich obyvatel opustit svoje domovy. Zatímco mnozí odešli z venkova do měst nebo z jednoho regionu do dalšího, ani odchod některých obyvatel za hranice nebyl, obzvlášť ve druhé polovině století, nijak vzácný.“ – těmito slovy začíná první kapitola v knize O. Daniela „Bigbít nebo turbofolk – představy migrantů z bývalé Jugoslávie“. I přes to, že záznamů týkajících se ukrajinské nebo ruské migrace na území dnešní ČR je více než záznamů o migraci ze států bývalé Jugoslávie, neznamena to, že v našem případě není o čem psát. Turistický ruch v česko-chorvatských stazích; migrace za studiem na českých vysokých školách studentů z celé Jugoslávie; národní menšiny žijící na Moravě; vlna politické migrace do České republiky po konfliktu Stalina a Tita v padesátých letech dvacátého století; „hostující pracovníci“ v důsledku ekonomické migrace v 60. letech; Opatření na pomoc obětem konfliktů na území bývalé Jugoslávie z roku 1992; stipendisté ze států bývalé Jugoslávie, přijíždějící ve druhé polovině dvacátých let dvacátého prvního století – to vše způsobilo navázání vztahů mezi Českou republikou a státy bývalé Jugoslávie. Dále v této podkapitole budou podrobněji popsány výše uvedené body.

Druhá polovina 19. století a začátek 20. století představovaly dobu nejintenzivnějších a nejpřátelštějších česko-chorvatských styků (Rychlík – Perenčević 2020). V publikacích můžeme najít jak záznamy o migraci Chorvatů do České republiky, tak o Čechách v Chorvatsku. V obou dvou směrech mezi Chorvatskem a Českou republikou probíhala migrace řady odborníků, lékařů, umělců, vědců, filozofů, hudebníků a spisovatelů. Bohuslav Jirouš, Marija Ružičková, Gabriela Horvátová, Vlaho Bukovac, Nikola Tesla: to jsou jen některá jména spjatá s krátkodobou, někdy ale i trvalou migrací mezi Chorvatskem a Českou republikou.

Na začátku 20. století Praha představovala jedno z hlavních studentských středisek Chorvatů – častým důvodem pro migraci se stávalo studium na vysokých školách, akademiích a konzervatořích v Praze, Písku, Příbrami a v jiných českých městech. Radikální generace chorvatských studentů, nespokojená s politickou situací ve své vlasti, byla během studia v Praze velmi ovlivněná postavou Tomáše Garrigua Masaryka. Důležitým prvkem česko-chorvatských vztahů se staly turistika a turistický ruch, což do jisté míry též mělo vliv na migraci mezi zeměmi. Za další Chorvaty žijící na území České republiky můžeme považovat chorvatskou menšinu na Moravě, která v roce 1918 čítala 1700 Chorvatů (Rychlík – Perenčević 2020).

Situace vztahu mezi Srbskem a Českou republikou začátkem 20. století vypadala takto: politické kontakty se začaly ožивovat, důležitou roli hrála osobnost Tomáše Garrigua Masaryka. Praha se často stávala dějištěm manifestací vzájemných sympatií Čechů a Srbů; do Prahy přijížděli srbští sokoli na sokolský slety. Stoupající tendenci v migraci měla vlna ve 30. letech 20. století, kdy stovky srbských studentů přijížděly studovat v Praze, a to převážně Akademii výtvarných umění a na ČVUT. I po začátku hospodářské krize v Srbsku počet přijíždějících studentů činil 250 ročně (Pelikán 2019). V souvislosti s politickým uspořádáním nového státu (Království SHS), v němž dominovala srbská složka, došlo k nárůstu významu politického exilu. Ve 30. letech 20. století se politická emigrace z Království SHS a pozdější Jugoslávie usadila ve Francii a Rakousku a do jisté míry i v Německu a Československu (Daniel 2013).

Hned po druhé světové válce přichází další vlna migrace ze států Jugoslávie do Československa: po konfliktu tehdejších prezidentů Jugoslávie a Sovětského svazu Josipa Broze – Tita a Josifa Vissarionoviče Stalina v roce 1948 začíná migrace občanů Jugoslávie do Československa. O. Vojtěchovský ve své publikaci „Z Prahy proti Titovi! Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu“ píše: „*Zatímco se neshody mezi Moskvou a Bělehradem během jara vyvíjely ve stále ostřejší konflikt, v Československu pokračoval vůči Jugoslávii přátelský trend nastoupený v roce 1945. S faktem otevřeného konfliktu mezi Jugoslávií a Sovětským svazem byla v Československu konfrontovaná i zde pobývající, nikoli zanedbatelná skupina jugoslávských občanů. Tzv. jugoslávskou kolonii představovalo asi 4 000 osob, které se v ČSR usadily na trvalo*“ (Vojtěchovský 2012, s. 32). Vidíme, že v poválečném období počet migrantů ze států Jugoslávie v Československu činil 4 000 tisíce osob. Dále Vojtěchovský uvádí, že „*příchod Jugoslávců se nezastavil ani po druhé světové válce; noví přistěhovalci početně převýšili imigranty z dvacátých a třicátých let 20. století*“ (Vojtěchovský 2012, s. 32). Ve druhé polovině čtyřicátých let se do ČSR přestěhovaly nejenom diplomati a pracovníci státních institucí, ale i velké množství studentů, kterým Praha a další města

„nabízela ideální podmínky“. Část jugoslávských studentů byla financována československou stranou, část jugoslávskou; někteří studenti studovali i na vlastní náklady. Po vypuknutí konfliktů mezi Titem a Stalinem jugoslávská strana vydala nařízení, že se naprostá většina studentů z ČSR musí vrátit zpátky do Jugoslávie s tím, že jugoslávská vláda návrat studentů na místa jejich studia neplánovala. Avšak většina studentů se domů dle nařízení nevrátila.

V šedesátých letech se objevila další vlna migrace z Jugoslávie do Československa. Tentokrát měla migrace ekonomický charakter. S tímto obdobím je spjat pojem *gastarbajteri* neboli *hostující pracovníci*. Ekonomická migrace v 60. letech 20. století souvisela s tehdejšími „jugoslávským režimem, který považoval ‚dočasné zaměstnání v zahraničí‘ za způsob, jak zlepšit ekonomické problémy země; zpočátku tento systém fungoval na základě pobídek jednotlivých firem, jeho ústřední myšlenkou byla dočasnost pobytu zahraničních pracovníků v hostitelské zemi. Postupně se však z něj stal fenomén, který měl daleko delší trvání, než si jeho tvůrci představovali.“ (Daniel 2013, s. 34–35.). Migrace pracovníků také souvisela s velkou mírou nezaměstnanosti v jejich domácí zemi a většími výdělky ve státech západní Evropy. Podle sčítání lidu z roku 1971 pracovalo v zahraničí 671 908 Jugoslávců. Spolu s nimi se mimo hranice Jugoslávie nacházelo 91 818 rodinných příslušníků (Daniel 2013, s. 37). V knize „Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971“ není přesně určen počet jugoslávských migrantů pracujících začátkem 70. let v Československu, ale je uvedeno procento pracujících ve státech Evropy: „Ve všech ostatních evropských zemích, s výjimkou Německa, Rakouska, Francie a Švýcarská, je relativně malý počet našich migrantů, celkem 55 000 tisíc, což je 7 % od celkového počtu zaměstnaných v zahraničí“ – a jejich počet činí 55 000 tisíc (Baučić 1973).

1.2.2 Migrace spojená s rozpadem Jugoslávie (90. léta)

Rozpad Jugoslávské federace, válečné události, etnické čistky a ozbrojené konflikty – to vše jednoznačně vyvolalo další migrační vlnu. Domácí statistiky námi zkoumaných států bývalé Jugoslávie nám neumožňují použít jejich údaje o počtu migrantů v 90. letech (a to jak uprchlíků, tak i ekonomických migrantů), jelikož obsahují spoustu statistických chyb a také úmyslně zamlčovaná data. Jak už víme, migrace z hlediska dobrovolnosti může být dobrovolná a nucená. Migrace, která začala v důsledku rozpadu Jugoslávie, byla pochopitelně nedobrovolná, masová a jak vnitrostátní, tak i mezinárodní, jelikož šlo o migraci jak uvnitř států bývalé Jugoslávie, tak i po celé Evropě i ve světě.

V porovnání se skandinávskými zeměmi (Finsko, Dánsko, Švédsko, Švýcarsko) či se zeměmi západní Evropy (Německo, Rakousko, Francie) Česká republika nepochybně „*nebyla pro většinu migrantů z bývalé Jugoslávie příliš atraktivní a řada z nich považovala tuto zemi pouze za tranzitní*“ (Daniel 2013). I bez ohledu na to, že mnozí migranti při své migraci vnímali Českou republiku jako tranzitní zemi, někteří z nich se tady nakonec usadili. Kvůli válce migrovala do střední a západní Evropy vlna uprchlíků. Jaroslav Otčenášek popisuje situaci s migranty ve svém článku „Imigranti z vybraných států Balkánu“ z roku 2003 takto: „*Část z nich (hlavně Chorvaté a Muslimové z Bosny a Hercegoviny) našla útočiště i u nás. Někteří se po zklidnění situace sice vrátili domů či pokračovali dále na západ, ale nemalé množství se v ČR usadilo dlouhodobě, někteří pak i natrvalo. V souvislosti s válkou a zhoršením ekonomické situace v Chorvatsku, Bosně a Hercegovině, Srbsku a Makedonii k nám po roce 1991 migrují i lidé válkou nezasažení (hlavně Srbové a Makedonci).*“ (Otčenášek 2003).

„*Česká republika v říjnu 1992 přijala Opatření na pomoc obětem konfliktu na území bývalé Jugoslávie a v souvislosti s tím otevřela své brány jistému počtu uprchlíků. Zpočátku měli právo na status uprchlíků pouze nezletilí občané Jugoslávie a jejich doprovod. Toto omezení však bylo později rozšířeno a aplikováno na uprchlíky z Bosny a Hercegoviny.*“ (Daniel 2013, s. 63). Několik tisíc uprchlíků se během 90. let přestěhovalo na území České republiky z Bosny a Hercegoviny; někteří se po uklidnění situace ve svojí zemi vrátili domů, někteří však zůstali v České republice. Migrace z Bosny a Hercegoviny souvisela nejenom s válečnými událostmi, ale i s ekonomickou krizí a velkou mírou nezaměstnanosti po válce (Otčenášek 2012). Dle údajů sarajevského ministerstva pro lidská práva a uprchlíky emigrovalo v letech 1992–1995 kolem 1,2 milionu uprchlíků před válkou do ciziny, počet nucených migrantů v rámci hranic bývalé Jugoslávie se rovnal jednomu milionu.

Skutečnosti, které se odehrávaly v devadesátých letech na území Jugoslávie, vyvolaly migrační vlnu i v Chorvatsku. Jak už jsme zmiňovali výše, některé statistické údaje je komplikované se dozvědět, tak je tomu např. u skutečného počtu Srbů, kteří opustili Chorvatsko v 90. letech. Počet osob vystěhovaných z Chorvatska v období 1991–2001 je odhadován na 455 tisíc. Z toho kolem jsou 185 tisíc ekonomických emigrantů a přibližně 270 tisíc vyhnaných či uprchlých Srbů. (D. Živić 2005).

Z různých publikací se můžeme dozvědět, že nejpočetnější migrací v 90. letech byla srbská migrace, která podstatně převýšila počet ostatních jugoslávských migrantů. „*Balkánské krize devadesátých let podminily emigraci tisíců příslušníků srbského národa do České republiky. Ani dnes však ještě nelze ani rámcově určit počet Srbů, kteří se od začátku*

devadesátých let 20. století trvale usadili v naší republice.“ (Pelikán 2019, s. 590). Další migrační vlna ze Srbska byla vyvolaná bombardováním Jugoslávie v březnu 1999.

Počátkem devadesátých let do České republiky z území Jugoslávie odcházeli mimo jiné i intelektuálové, např. takové osobnosti jako režisér Lordan Zafranović; jeden ze zakladatelů organizace *Člověk v tísni* Igor Blažević; sarajevský architekt a urbanista Raymond Rehnicher; literární kritik a básník Adin Ljuca; překladatel Milan Čolić. Kromě intelektuálů tato migrační vlna přinesla do České republiky i mladou generaci: mnoho studentů z území bývalé Jugoslávie bylo osvobozeno od poplatků za studium, pokud studium probíhalo v češtině (Daniel 2013, s. 64–65).

Kromě studentů a intelektuálů se v devadesátých letech z prostoru Jugoslávie do České republiky přestěhovala řada migrantů, která zde později otevřela podniky – restaurace, kavárny, pekárny – nabízející jihoslovanské speciality v Praze, Plzni a dalších místech České republiky. Dá se říct, že dnes je v každém větším městě v České republice aspoň jeden podnik orientovaný na přípravu jihoslovanských specialit. Velkou řadu z nich s sebou přinesla právě vlna migrantů v 90. letech. Některé podniky v Praze, které nabízejí jihoslovanské speciality: *Singidunum*, *Giardino*, *Beckett's irish pub*, *Ristorante Leggero* – všechny tyto podniky a řada dalších jsou řízeny lidmi z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska či Srbska. Majitel posledních dvou podniků, pan Azer, nám sdělil, že je původem z Bosenské Banje Luke a že do Prahy přijel v 90. letech během války v jeho rodné zemi. Pozoruhodné je, že jenom tyto dvě restaurace zaměstnávají kolem 20 kuchařů a pracovníků obsluhy, z nichž většina se též do České republiky dostala během 90. let z prostoru bývalé Jugoslávie. Abychom jako příklad neuváděli pouze hlavní město, v jedné z luxusnějších restaurací *Rango* v Plzni je šéf-kuchařem pan Siniša, který nám také sdělil, že se do Plzně dostal v 90. letech. V samém centru Plzně se nachází kavárna a pražírna kávy *Orient Coffee*, otevřená a řízená od roku 2002 panem Goranem spolu s jeho manželkou z Chorvatska. Jako manželský pár se přestěhovali do České republiky též v 90. letech.

1.2.3 Současná migrace (2000–2020)

Tato podkapitola je věnovaná migraci obyvatel Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska ve 21. století, konkrétně v prvních 20. letech 21. století. Jako jeden z klíčových bodů v tomto období můžeme uvést přijetí Zákona č.273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin (nadále stručně „Menšinový zákon“) v r. 2001, na jehož základě český stát podporuje menšiny a menšinové jazyky různých národností, včetně dvou menšin zkoumaných v této práci: chorvatské a srbské. Ochrana a podpora se týká řady jazykových aspektů menšin, uvedených v Menšinovém zákoně. Pozoruhodné je, že z jedenácti práv, která členům menšinových společenství Menšinový zákon zaručuje, se sedm prav týká jazyka: *1. právo na užívání jména a příjmení v jazyce národnostní menšiny, 2. právo na vícejazyčné názvy a označení, 3. právo na užívání jazyka národnostní menšiny v úředním styku a před soudy, 4. právo na užívání jazyka národnostní menšiny ve věcech volebních, 5. právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, 6. právo na rozvoj kultury příslušníků národnostních menšin (včetně zachování a rozvíjení jejich jazyka), 7. právo na rozšiřování a přijímání informací v jazyce národnostní menšiny*. Tyto rozsáhle garance jsou dnes podpořeny i dalšími zákony a je to nepochybně pozitivní vývoj – na druhé straně je třeba si uvědomit, že uvedené garance se týkají jen *občanů* České republiky (Nekvapil 2007).

Období po roce 2004, kdy se Česká republika, jako i řada dalších evropských států, 1. května stala součástí Evropské unie, je nepochybně zajímavé z pohledu migrace do země, jelikož se vstupem do EU Česká republika z pohledu potenciálních migrantů nabyla určitých výhod, např.: svoboda cestování – členové a rezidenti států EU nepotřebují vízum k cestování; svoboda studia – účast v mezinárodních studijních programech v rámci EU, vzájemné uznávání diplomů; usnadněné vedení byznysu, přístupnější podnikatelská činnost. Volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu – 4 svobody zmíněné ve Smlouvě o fungování Evropské unie – nepochybně jsou výhodami z pohledu plánování migrace do České republiky (Úřední věstník Evropské unie 2012).

Zdrojem statistických informací o počtu přestěhovaných cizinců na území České republiky jsou údaje převzaté námi ze stránek Českého statistického úřadu (www.czso.cz) a také údaje zveřejňované Ředitelstvím služby cizinecké policie na stránkách Ministerstva vnitra České republiky (www.mvcr.cz). Dle údajů ze stránek Českého statistického úřadu počet cizinců přestěhovaných do České republiky v letech 2004 až 2019 stále stoupá, např. počet cizinců s dlouhodobým pobytem v r. 2004 se rovnal 254 tisícům lidí, v r. 2019 tento počet

stoupl na 593 tisíce lidí. Dynamiku přestěhovaných migrantů z námi zkoumaných zemí v letech 2004 až 2020 znázorňuje tabulka 1, z níž je přehledně vidět růst, někde ale i pokles počtu přestěhovaných osob.

Rok	Název země			
	Bosna a Hercegovina	Černá Hora	Chorvatsko	Srbsko
2008	1 964	53	2 243	926
2009	2 180	83	2 305	1 526
2010	2 123	108	2 321	1 887
2011	2 042	123	2 364	2 084
2012	2 087	134	2 332	2 266
2013	2 066	144	2 490	2 421
2014	1 869	150	2 613	2 548
2015	1 962	165	2 619	2 615
2016	1 991	177	2 710	2 781
2017	2 214	176	2 841	3 034
2018	2 326	185	2 940	4 224
2019	2 256	190	3 041	5 460
2020	2 260	225	3 163	5 847

Tabulka 1 Počet migrantů přestěhovaných v letech 2004 až 2020 s povoleným pobytem nad 12 měsíců na území ČR

V tabulce jsou údaje pouze o cizincích s povoleným dlouhodobým pobytem v ČR nad 12 měsíců, který cizincovi může být přidělen pouze za určitým účelem: studium, práce, podnikání či sloučení rodiny. Také se do pobytu nad 12 měsíců započítává tzv. trvalý pobyt – povolení k trvalému pobytu se vydává cizincům, kteří jsou na území České republiky nepřetržitě po dobu 5 let, a to pouze na základě dlouhodobého víza, či nepřetržitě po dobu 10 let za účelem studia. Do tabulky se také započítává každé dítě narozené na území ČR, přičemž ani jeden z jeho rodičů však není občanem EU (např. dítě, jehož rodiče jsou z Černé Hory a mají povolení k pobytu za účelem práce v České republice). Do tabulky 1 nejsou zahrnuté údaje o počtu přestěhovaných ze zkoumaných zemí v letech 2004 až 2008, a to z toho důvodu, že, jak

uvádí Český statistický úřad s odkazem na Ředitelství služby cizinecké policie, údaje o počtu přestěhovaných z Černé Hory a Srbska s pobytem nad 12 měsíců na území ČR *nejsou k dispozici a/nebo nejsou spolehlivé* (s ohledem na nestabilní situaci v tehdejší Státním společenství Srbska a Černé Hory a také na referendum v Černé Hoře a vznik dvou samostatných států – Srbska a Černé Hory, údaje o migrantech z těchto dvou států nejsou relevantní pro uvedení v této diplomové práci).

V případě Bosny a Hercegoviny v *tabulce 1* vidíme růst počtů cizinců, po němž následuje menší pokles v letech 2012 až 2014, a od roku 2014 do současnosti zase pozorujeme růst počtu přestěhovaných. U Černé Hory a Chorvatska dynamika migrantů v uvedené periodě je, až na menší výjimky, rostoucí. Stoupající statistika přestěhovaných ze Srbska je však nevýraznější: během r. 2009 se počet cizinců zvětšil o 600; v letech 2009 až 2017 se počet srbských občanů na území České republiky s povoleným pobytem nad 12 měsíců stabilně zvětšoval, nepřesáhl však ročně 400 lidí. V roce 2018 došlo k podstatné změně: povolení k pobytu v ČR dostalo více než 1 100 lidí, a v následujícím roce 2019 toto číslo stoupl na 1 200 lidí. V letech 2019 a 2020 se počet cizinců zase zmenšil na 400 osob.

I přesto, že nemáme nejaktuálnější údaje ke dni psaní této práce z roku 2021 – statistiky jsou vždy publikované pouze koncem každého konkrétního roku – můžeme se podívat na celkový počet cizinců s povoleným pobytem nad 12 měsíců z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska ke dni 31.12. 2020: je to 11 495 lidí. Přesně před rokem, 31.12. 2019, se tento počet rovnal 10 947 cizinců, což je o 548 méně než v roce 2020. S ohledem na skutečnost, že pobyt nad 12 měsíců cizinci může být povolen pouze za konkrétním účelem a také s ohledem na zákaz vjezdu na území České republiky turistům (v souvislosti s pandemií viru SARS-CoV-2) můžeme předpokládat, že koncem roku 2020 na území České republiky pobývalo 11 495 lidí z námi zkoumaných států, a to buď za účelem práce, studia, podnikání, či sloučení rodiny.

1.3 Vliv historie migrace na výběr tématu diplomové práce

Vztah k migrantům z prostorů bývalé Jugoslávie žijícím v České republice se může od člověka k člověku lišit. Většinou bude záležet na zkušenosti, kterou jedinec měl s osobou z daného regionu. Avšak představy o lidech z bývalé Jugoslávie často mohou být ovlivněné stereotypy, které se upevnily ve vědomí domácího obyvatelstva České republiky. Stereotypy mohou mít skutečné historické odůvodnění, avšak velmi často tomu tak být nemusí. Představy o lidech ze zkoumaného námi regionu jako o někom, kdo utekl před válkou v 90. letech; někom, kdo přijel pro zisk do západní Evropy jako *gastarbajter*; někom, kdo *švercuje* (pašuje) cigarety, alkohol či kávovary; někom, kdo je součástí jednoho z kriminálních jugoslávských gangů – veškeré tyto negativní nálepky jsou do jisté míry zosnované na kdysi odehrávaných událostech, však ani jedna z nich nemusí být aktuální pro dnešní migranty z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska.

Do našeho výzkumu jsou zahrnuti imigranti, kteří se přestěhovali do České republiky po roce 2000. O jejich migraci můžeme říct, že byla dobrovolná, legální, mezistátní a z hlediska usazenosti na cílovém území jde o dlouhodobou a trvalou migraci. Většina našich respondentů má vystudovanou českou vysokou školu, a to v českém jazyce; naši respondenti pracují jak pro mezinárodní, tak i pro české firmy a jsou v různé míře asimilováni do nejrůznějších sfér života v České republice.

2. PLÁNOVÁNÍ A PŘÍPRAVA VÝZKUMU

Následující kapitola je věnovaná popisu toho, jak probíhaly plánování a příprava výzkumu. Před zahájením samotného výzkumu výzkumník musí stanovit několik výchozích bodů, dle kterých pak výzkum bude probíhat: jakou výzkumnou metodu je třeba vybrat; jaké otázky chceme respondentům položit a jaké hypotézy mohou být potvrzeny či vyvráceny prostřednictvím odpovědí na otázky. S ohledem na to, že výzkum probíhal v letech 2020–2021, kdy kvůli epidemii viru COVID-19 byly plánované fyzické schůzky s respondenty víckrát odloženy na neurčito, realizace výzkumu z časového hlediska nešla tak plynule, jak jsme si to původně představovali.

2.1. Výběr metodologie výzkumu

Při výběru strategie výzkumu se autorka této diplomové práce opírala nejvíce o dvě publikace, které jsou popsány níže. První publikací je „Čeština a ruština v kontaktu: metody a výsledky terénního výzkumu nabývání druhého jazyka u rodilých mluvčích ruštiny v českém prostředí“. Autorkou publikace je paní profesorka Hana Gladkova a kolektiv. U této knihy šlo zejména o kapitolu s názvem *Popis a zhodnocení výsledků C-testu* na stranách 84–105, autorkou kapitoly je Veronika Stranz-Nikitina. Na základě této publikace byl sestaven C-test, zaměřený na zjištění jazykové kompetence respondentů. Druhou příručkou, která nám pomohla určit postup při plánování výzkumu a vyhnout se typickým chybám ve vybraném typu výzkumu, je příručka s názvem „Jak se vyrábí sociologická znalost“, jejímž autorem je Miroslav Disman. V příručce se autorka této diplomové práce hlavně opírala o kapitolu č. 7 *Kulhavý poutník* na stranách 140–176 a o kapitolu č. 6 *Jak se to vlastně dělá?* na stranách 120–139. Dalším užitečným bodem z příručky je *tabulka 7.1.* na straně 141. Z *tabulky 7.1.* je velmi snadné pochopit plusy a minusy spjaté s rozhovorem a dotazníkem. Původně jsme v našem výzkumu chtěli používat dotazník, a to z řady důvodů: ekonomičnost; jednoduchost realizace; fakt, že při vyplňování dotazníku na respondenta „netlačí“ přítomnost výzkumníka. A jak už bylo zmíněno, výzkum probíhal v době pandemie koronaviru, z tohoto hlediska bylo zaslání dotazníku respondentům elektronickou poštou bezpečnější i ze zdravotního hlediska. Avšak u dotazníků je velkou nevýhodou nízká úroveň návratnosti, a proto jsme se po zlepšení situace s koronavirem a po všech úvahách rozhodli udělat výzkum formou polo řízeného rozhovoru.

2.2. Detaily výzkumné strategie

Při plánování výzkumu je potřeba určit základní body, na nichž bude výzkum postaven. V níže uvedených podkapitolách jsou popsány tyto body: účel výzkumu, doprovodný dopis, kritérium výběru výzkumných otázek, kritérium výběru respondentů, validita výzkumu, výběr místa výzkumu, výběr výzkumného materiálu a struktura výzkumu.

2.2.1 Účel výzkumu

Hovoříme-li o účelu výzkumu, myslíme tím, co si pokládáme za cíl, jehož chceme ve výsledku dosáhnout. Cílem dotyčného výzkumu je zjistit úroveň jazykové, kulturní a sociální asimilace imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska žijících v České republice. Jinými slovy jde nám o to, jak se tyto imigranti zapojili do české společnosti v jazykovém, kulturním a sociálním ohledu. Účelem výzkumu je dozvědět se, jestli mezi kulturními a sociálními aspekty života imigrantů existuje korelace s úrovní jejich jazykové kompetence.

2.2.2 Doprovodný dopis

Krokem, který předcházel schůzkám s respondenty, bylo zaslání doprovodného dopisu každému respondentovi. Dopis byl sestaven v srbštině. Dle Miroslava Dismana musí doprovodný dopis respondentovi vysvětlovat:

- a) *Jak byl respondent vybrán?*
- b) *Jak je zajištěna anonymita respondenta?*
- c) *V čem spočívá účel výzkumu?*
- d) *V čem spočívá významnost každé odpovědi respondenta?* (Disman 2011).

Dále Disman doporučuje poslat připomínku těm respondentům, kteří se na doprovodný dopis po dobu 14 dnů neozvali. V našem případě to však nebylo potřeba: všichni oslovení respondenti se ozvali v rámci jednoho týdne.

2.2.3 Kritérium výběru výzkumných otázek

Za každou výzkumnou otázkou výzkumník musí vidět hypotézu, která se buď potvrdí, nebo vyvrátí. M. Disman v podkapitole 7.2 píše o kritériích, která mohou výzkumníku pomoci vyhnout se nekorektním nebo zavádějícím otázkám. Níže uvedeme jen některé rady, které nám pomohly při sestavování výzkumných otázek:

- a) *Je tato otázka opravdu nezbytná? Důvod, že by určitá otázka mohla poskytnout zajímavou informaci, naprosto není důvodem k jejímu zahrnutí do výzkumu.*
- b) *Měří tato otázka opravdu to, co chceme měřit? Zdravá skepse je neocenitelnou vlastností výzkumníka.*
- c) *Bude tato otázka srozumitelná opravdu každému členu našeho vzorku? Budou jí všichni respondenti rozumět stejným způsobem?*
- d) *Není naše otázka sugestivní? Sugestivní otázka má takovou formulaci, která zvyšuje neúměrně výskyt určité varianty odpovědi. Např. doufám, že máte rád sýry, že ano?*
- e) *Nevyžaduje otázka nějaké příliš zobecněné údaje? Např. kolik knih přečtete v průměru za měsíc? (Disman 2011, s. 148–151).*

Na začátku rozhovoru samozřejmě musí být zmíněno, že respondent nemusí odpovídat na otázku, pokud nechce, a to z toho důvodu, že v rámci rozhovoru respondentům byly položeny otázky ohledně politiky a např. toho, jestli mají v plánu v České republice zůstat. Avšak ani jeden respondent otázku nezamítl.

Stejně tak na začátku každého rozhovoru musí být respondentovi řečeno, že výzkumníka může požádat o to, aby některé mluvené projevy nebyly zapsané nebo aby nebyly zapsané v určité podobě (většinou nás o to respondenti poprosili, pokud pod vlivem emocí používali necenzurní lexikum).

2.2.4 Kritérium výběru respondentů

Hlavními kritérii při výběru respondentů pro náš výzkum lze nazvat tato: dosažení věku 18 let; délka pobytu v České republice nesmí být kratší než tři roky; aktivní používání češtiny (někteří oslovení nám po doprovodném dopisu sdělili, že na každodenní úrovni používají angličtinu jako druhý jazyk, český skoro nemluví – tito potenciální respondenti do výzkumu nebyli zařazeni). Dalším kritériem bylo dosažení stejného počtu respondentů ženského a mužského pohlaví. Kvůli omezeným časovým a prostorovým možnostem byl výzkum zaměřen na respondenty žijící v Praze a jejím okolí a také probíhal v Plzni a Poděbradech.

2.2.5 Validita výzkumu

Ve Slovníku pedagogické metodologie je *validita* popsána takto: „*Měření má dobrou validitu tehdy, jestliže měří to, co podle předpokladu měřit má*“ (Slovník pedagogické metodologie, Brno, 2005). Jinými slovy jde o kvalitu výsledků výzkumu. Pro zachování validity bude níže proces výzkumu podrobně popsán a doložen přílohami.

2.2.6 Výběr místa výzkumu

Místo pro rozhovor vybírali sami respondenti. S většinou respondentů se autorka této práce sešla v kavárně, kterou respondenti sami vybrali. Jediným kritériem bylo zajistit možnost zůstat na vybraném místě déle než hodinu a půl – tolik přibližně trval jeden rozhovor. Shodou okolností jsme se s jedním respondentem kvůli rozhovoru setkali v Bělehradě – jeho rodném městě. Po skončení rozhovoru nás respondent chtěl rodným městem provést a ukázat nám zajímavosti.

2.2.7 Výběr výzkumného materiálu

Připravenost výzkumníka je spjata s úspěšnou realizací výzkumu. Jak bylo zjištěno z předvýzkumu, autorka této práce s sebou při rozhovoru musí mít tištěné podklady se třemi okruhy otázek a místem pro zapisování odpovědí respondenta. Tento podklad s okruhy otázek se však respondentovi nepředkládá, slouží pouze pro účely výzkumníka. Pro každého nového

respondenta se používá nový tištěný exemplář s otázkami. Dalším tištěným podkladem je C-test, který vyplňuje respondent. Rozhovory v případě našeho výzkumu nebyly nahrávané ani natočené, takže o použití technických pomůcek při výzkumu nešlo.

2.2.8 Struktura výzkumu

Výzkum se skládá ze dvou částí: polořízeného rozhovoru a vyplňování testu jazykových znalostí respondentem, tzv. *C-testu*. Polořízený rozhovor je rozdělen do tří okruhů. První okruh se týká osobních údajů respondenta a otázky z něj jsou pokládány respondentovi na začátku rozhovoru. Druhý okruh otázek se týká asimilace imigrantů z kulturního a sociálního hlediska. Jak se potom ukázalo, u druhého okruhu otázek se každý respondent nejvíce rozpovídal. Třetí a poslední okruh otázek je zaměřen na jazykovou situaci respondenta. Všechny tři okruhy otázek jsou přiložené jako *příloha* k této práci.

Další částí výzkumu bylo vyplňování C-testu respondentem (podrobněji o struktuře C-testu v kapitole níže). Každý respondent dostal test ve vytištěné podobě, byl seznámen s pravidly jeho vyplňování a také s tím, že čas na řešení tohoto úkolu je omezen na 30 minut. Po výzkumu jsme zaznamenali zajímavou skutečnost: bez ohledu na dosažené vzdělání, délku pobytu v České republice a další faktory, všichni respondenti v okamžiku, kdy zaznělo slovo *test*, reagovali tímto způsobem: „*nikdy mi testy nešly*“, „*ježíši, je to už 10 let po vysoké (škole)!*“ nebo „*nejsem moc na testy*“. Ale bez ohledu na malou nejistotu někteří respondenti vyplnili test lépe, než si to ze začátku sami představovali.

2.3 Předvýzkum

Předvýzkum je velmi důležitým bodem v tomto typu výzkumu. Předvýzkum je jakousi aplikací námi vybrané výzkumné metody na menší skupinu lidí, díky níž uvidíme, jestli jevy, které chceme zkoumat, mohou být tímto způsobem zkoumány; jak respondenti reagují na otázky a co je případně potřeba změnit před zahájením výzkumu s větším počtem respondentů. Podrobněji o předvýzkumu v podkapitole č. 3.2.

3. BILINGVISMUS IMIGRANTŮ Z BOSNY A HERCEGOVINY, ČERNÉ HORY, CHORVATSKA A SRBSKA V ČESKÉ REPUBLICE

Na začátku této kapitoly jsou stručně popsány pojmy bilingvismu, multilingvismu, jazykové interference a některé další pojmy související s dvojjazyčností. Tato kapitola se věnuje samotnému výzkumu: je v ní popsán předvýzkum, za jakých okolností výzkum samotný probíhal a samozřejmě jsou zde popsány jak předpokládané, tak i skutečné výsledky, které výzkum přinesl. Podrobně jsou popsány jednotlivé části výzkumu: položený rozhovor rozdělený do tří okruhů otázek a tzv. *C-test* zaměřený na měření jazykové kompetence respondentů. Na závěr je poskytnut přehled výsledků výzkumu z hlediska dominantních a antindominantních odpovědí; je poskytnuté porovnání odpovědí, týkajících se asimilace migrantů z kulturního, sociálního a jazykového hlediska.

3.1. Dvojjazyčnost a jazyková adaptace

3.1.1 Bilingvismus a multilingvismus

Bilingvismus neboli dvojjazyčnost je odvětvím jazykovědy, kterým se zabývá řada jiných vědních oborů, například psychologie, psycholingvistika, kulturologie či sociologie. Nelze určit jednotný pojem bilingvismu, jelikož se jeho definice bude lišit ve vztahu k oboru, v němž se bilingvismus zkoumá. Definice bilingvismu se budou lišit i dle úhlu pohledu jednotlivých autorů. Ruský lingvista J. Vereščagin v Charakteristice bilingvismu uvádí, že *„chápání tohoto pojmu z lingvistického pohledu sice není chybou, však je korektnější chápat bilingvismus z pohledu psycholingvistiky, jelikož tento pohled je vědecky ustálenější“* (Vereščagin 1969, s. 10). F. Čermák v publikaci Jazyk a jazykověda píše *„okrajověji do oblasti sociolingvistiky patří i studium sociálních otázek bilingvismu, popř. multilingvismu, tj. dvou- nebo vícejazyčnosti, a to zvláště aspektů míšení a paralelního užívání jazyků v bilingvní komunitě“* (Čermák 2011). Pro účely této diplomové práce za vhodnou považujeme definici bilingvismu slovenského odborníka Jozefa Štefánika, který ve své knize *„Jeden člověk, dva jazyky“* popisuje bilingvismus jako *„... schopnosť alternatívneho používania dvoch (alebo viacerých) jazykov pre komunikáciu s ostatnými v závislosti od situácie a prostredia, v ktorom sa táto komunikácia uskutečňuje, charakterizuje jazykové vedomie u individua“* (Štefánik 2000, s. 128).

Koho vlastně můžeme považovat za bilingvistu? Bilingvista je člověk, který ovládá dva různé jazyky, a to jak na úrovni rodilého mluvčího, tak i na uživatelské úrovni. Mnohdy jsou za dvojjazyčné považované pouze osoby tvořící malou skupinu lidí či děti dvojjazyčných rodičů. Štefánik uvádí, že tomu tak však není: „*v skutečnosti každý třetí člověk běžně používá dva až tři jazyky v práci, rodinném kruhu i vo volném čase*“ (Štefánik 2004, s.25). Můžeme tím pádem považovat za bilingvistu pouze toho člověka, který ovládá dva různé jazyky na stejně vysoké úrovni? Kam bychom mohli zařadit člověka, který dokonale porozumí druhému jazyku, ale tím jazykem nemluví? Či jedince, který ovládá jazyk v ústním projevu, ale neumí v tomto jazyce psát? Jak uvádí sám Štefánik, slovo *bilingvista* se v první řadě vztahuje na člověka, který ovládá dva jazyky, ale můžeme tento pojem aplikovat i na další skupiny lidí, kteří ovládají dva i více jazyků v *odlišné míře*.

Na dvojjazyčnost se nahlíží z celé řady hledisek, tady si však uvedeme hlediska podstatná pro náš výzkum. Bilingvismus může být označován jako primární a sekundární. U těchto pojmů nejde o nic jiného než o způsob osvojení jazyka: primární bilingvista si osvojil jazyk bez vyučování čili v běžné komunikaci a často není schopen hladce překládat či tlumočit z jednoho jazyka do druhého; sekundární bilingvista je jedinec, který si osvojil jazyk prostřednictvím vyučování (Štefánik 2004, s. 26). Jak uvidíme v analýze výsledků výzkumu, naši respondenti jsou převážně zástupci sekundárního bilingvismu. Bilingvismus může být označen též jako symetrický a asymetrický. Symetrický bilingvista ovládá oba jazyky na přibližně stejné úrovni, asymetrický bilingvista ovládá jeden jazyk lepe než druhý (Štefánik 2004, s. 26). S výjimkou jedné respondentky jsou naši respondenti zástupci asymetrické dvojjazyčnosti.

Vedle dvojjazyčnosti se také většinou setkáváme s pojmem multilingvismus, tj. vícejazyčnost. J. Nekvapil chápe „*bilingvismus jako spoluexistence dvou jazyků; v případě multilingvismu (mnohojazyčnosti) se jedná o spoluexistenci více jazyků*“ (Nekvapil 2009, s. 43). Již během realizace výzkumu jsme se setkali se skutečností, že každý respondent je multilingvní: vedle mateřštiny a češtiny, což bylo podmínkou pro účast ve výzkumu, každý respondent uvedl, že umí anglicky, někteří uvedli také ruštinu, italštinu, francouzštinu a němčinu jako další jazyky v aktivním užití. Podrobněji o vícejazyčnosti respondentů v kapitole o samotném výzkumu.

3.1.2 Jazyková asimilace, integrace a marginalizace

Jak už víme, bilingvismus a multilingvismus se nacházejí na hranici s dalšími vědními obory a z pohledu kulturologie na vícejazyčnost se často můžeme potkat s pojmy „asimilace“, „integrace“ a „marginalizace“. „Slova ‚asimilace‘ a ‚integrace‘ a někdy spolu s nimi uváděný výraz ‚marginalizace‘ se používají v kulturologii pro pojmenování jevů, které nastanou při kontaktu příslušníků odlišných kultur, a to buď na úrovni jedinců anebo celých společenství, ve kterých je daná kultura zakotvena. Asimilace znamená, že jedinec či celá skupina přijali do velké míry prvky druhé kultury, přičemž znaky své původní kultury už ztratili. Oproti tomu integrace znamená, že jedinec či skupina si svou původní kulturu zachovávají, i když si osvojili také prvky druhé kultury. Marginalizací se rozumí situace, kdy jedinec či skupina z nějakých důvodů odmítají svou původní kulturu, druhé kultuře se však přibližují jen částečně“ (Nekvapil 2009, s. 47). Jak potom uvidíme z výsledků výzkumu, nikdo z respondentů není marginalizován čili nikdo neodmítá svou původní kulturu či jazyk; o asimilaci někoho z respondentů též nejde, ani u respondentky, která se do České republiky přestěhovala ve věku 2 let, protože bez ohledu na značnou míru jazykové a kulturní asimilace v ČR svůj mateřský jazyk nadále bez problémů ovládá. V důsledku analýzy výzkumu můžeme mluvit o jazykové a kulturní *integraci* respondentů, jelikož neproběhla výměna jednoho jazyka či způsobu chování za druhý a současně s tím „jedinci jsou schopni se chovat podle pravidel a norem jedné i druhé kultury v závislosti na tom, v jakých okolnostech a v jaké skupině lidí se právě nacházejí“ (Nekvapil 2009, s. 47).

3.1.3 Jazyková interference. Míchání a střídání kódů

Nevyhnutelným pojmem při analýze výzkumu je jazyková interference. Ve slovníku je tento jev definován takto: „Jazyková interference je odchylka nebo více odchylek od norem kteréhokoliv z jazyků používaných v řeči bilingvistů v důsledků jejich znalosti více než jednoho jazyka; interferenci najdeme na veškerých rovinách jazykového systému: ve fonetice, fonologii, v morfologii, syntaxi i nadvětné syntaxi, sémantice i v lexice.“ (Štefánik 2004, s. 287). Jev je definován jako odchylka od normy, z výzkumu se však ukázalo, že je to velmi frekventovaný jev, a to ve všech jazykových rovinách. Rozlišujeme tzv. interferenci mezijazykovou (interlingvní) a vnitrojazykovou (intralingvní). „O mezijazykové interferenci hovoříme, máme-li na mysli záporný vliv jazykových návyků z prvního jazyka na osvojování a užívání cizího jazyka.“

V případě vnitrojazykové interference chyby jsou vyvolány vlivem již dříve získaných návyků v cizím jazyce“ (Lekova 2010). Během výzkumu jsme narazili převážně na mezijazykovou interferenci.

Hovoříme-li o směru toku mezijazykových interferenčních jevů, můžeme rozlišit proaktivní a retroaktivní interferenci. „*Proaktivní interference odkazuje k zápornému přenosu již osvojených jazykových návyků do nově osvojovaných; retroaktivní interference ovlivňuje zpětně návyky dříve osvojeného jazyka“ (Isurin – McDonald 2001). S těmito jevy jsme se také setkali během výzkumu, v rámci položeného rozhovoru respondenti uvedli hodně příkladů retroaktivní interference neboli toho, jak čeština „vytlačuje“ mateřštinu z jejich jazykového vědomí.*

S pojmem jazykové interference souvisí takový jev jako přepínání kódů (angl. *code-switching*) a míšení kódů (angl. *code-mixing*). I. Lanstyák určuje přepínání kódů jako „*způsob komunikace (jazykové chování), v němž hraje aktivní roli více než jeden kód, a to na úrovni mezivětné, vnitrovětné, celých syntaktických konstrukcí apod; kódy mohou být jak samostatné jazyky, tak jazykové variety v rámci jednoho jazyka“ (Lanstyák 2000). Míšení kódů označuje proces používání obou jazyků zároveň při vyjadřování, projevu. Někteří psycholingvisté považují tento termín za nadřazený nad termínem přepínání kódů. Respondenti většinou přepínali kódy ze srbštiny do češtiny, pokud šlo o studium na vysoké škole a záležitosti souvisejících se studiem; většina respondentů také přepínala kódy ze srbštiny do češtiny, pokud šlo o témata související s podáním žádostí o vízum či komunikaci s pracovníky Ministerstva vnitra ČR. Na konkrétní příklady se podíváme v samotné kapitole.*

3.1.4 Jazyková artice a jazyková fosilizace

V souvislosti s analýzou jazykových kompetencí respondentů bychom chtěli zmínit pojmy jazykové artice a jazykové fosilizace. Dle Encyklopedického slovníku je fosilizace „*fází jazykového vývoje, ve které si mluvčí vytvoří bazální systém cílového jazyka sestávajícího ze strukturních prvků (např. slovosled), jež nejsou typické ani pro výchozí, ani pro cílový jazyk; mluvčí v tomto stadiu přetrvává (tj. fosilizuje): systém cílového jazyka se již dále nevyvíjí v gramatických a syntaktických oblastech, přičemž se může dále rozšiřovat slovní zásoba v oblasti slovesné i jmenné.“ (Klein – Perdue 1997). Jinými slovy mluvčí rozvíjejí svůj vlastní jazykový systém, který je často nazýván mezijazykem. Mezijazyk je odlišný od jejich prvního a také cílového jazyka. Příklady fosilizace jazykových prostředků u respondentů jsou popsány*

v kapitole o samotném výzkumu. Zajímavou otázkou, na kterou jsme po výzkumu našli odpověď, je fosilizace jazykových prostředků z hlediska věku.

Jazyková artice je pojem, který označuje ztrátu jazykových dovedností. I. Lanstyák píše: *„Ak je hovoriaci vystavený niektorým varietám prvého jazyka v extrémne malej miere, môže uňho dojsť k jazykovej atrícii (k jazykovému úpadku) v daných varietách. V prípade fluentnosti (plynulosti řeči) v druhom jazyku sa môže atrícia rozšíriť na všetky variety prvého jazyka a môže tak dojsť i k strate prvého jazyka.“* [Dressler 1999: 23]. U respondentů, jejichž délka pobytu na území ČR je delší než u ostatních, jsou pozoruhodné projevy jazykové artice.

3.1.5 Extralingvistické faktory při osvojování cizího jazyka

Za extralingvistické faktory mohou být považovány věk, metoda učení jazyka a prostředí, ve kterém se jedinec během studia jazyka nachází. I přesto, že se o vlivu extralingvistických faktorů hodně diskutuje, souhlasím s F. Čermákem, který zmiňuje, že *„ke studiu cizího jazyka by mělo docházet ideálně v přirozeném prostředí cílového jazyka“* (Čermák 2001). Velmi často však nabývání jazykové znalosti probíhá mimo území, na kterém se studovaným jazykem hovoří. Takové studium jazyka mimo jazykové prostředí je často zatěžujícím extralingvistickým faktorem. V této souvislosti jsme se respondentů ptali na místo, ve kterém nabývání češtiny probíhalo, a dostali jsme zajímavé odpovědi.

3.2. Průběh a výsledky předvýzkumu

Náš výzkum se skládal z polořízeného rozhovoru a tzv. *C-testu*, zaměřeného na zjištění jazykové kompetence respondenta. U tohoto typu výzkumu je nevyhnutelným bodem předvýzkum. Předvýzkum se týkal jak ověření adekvátnosti otázek, z nichž se skládal rozhovor, tak i ověření srozumitelnosti a přístupnosti *C-testu*. Předvýzkum umožnil ověřit jasnost otázek, zjednodušit některé formulace. Některé otázky byly po předvýzkumu vynechány jako zavádějící. Předvýzkum nám též umožnil naznačit postup a pořádek samotného tázání. Po předvýzkumu jsme museli změnit předpokládanou délku trvání každého rozhovoru: nechávat původní časové omezení na 60 minut nebylo možné, jelikož každý rozhovor v rámci předvýzkumu trval přes jednu hodinu. Do předvýzkumu, týkajícího se rozhovoru, byli zařazeni čtyři respondenti: dvě respondentky a dva respondenti. Délka pobytu respondentů na území ČR

se lišila, avšak ani u jednoho nebyla kratší než tři roky. Toto kritérium potom platilo i pro výzkum samotný, jelikož z naší zkušenosti respondenti pobývající na území ČR pouze pár měsíců nebo rok zatím nemají zformulovanou pozici ohledně některých momentů (např. pozitivní či negativní zkušenosti s Odborem azylové a migrační politiky ČR). V žádném případě nechceme zkušenosti těchto imigrantů podcenit, avšak jejich zařazení do výzkumu by mohlo způsobit zkreslení představ o věcech, které zkoumáme. Předvýzkum ukázal, že okruhy otázek, u nichž jsme si nebyli jisti, jsou právě bodem, u kterého se respondenti rádi rozpovídají. Například otázka „*Nakolik jste se asimiloval/a s českým přístupem k ekologii? (např. třídění odpadu)*“ se stala tématem, které každý respondent v předvýzkumu podrobně okomentoval.

Okruhy otázek, s nimiž jsme začali předvýzkum, se sice měnily, avšak ne zásadně, většina z nich posloužila jako základ pro otázky v samotném výzkumu. Respondenti, kteří se zúčastnili předvýzkumu, byli námi zařazeni i do výzkumu samotného. Pro zjištění některých odpovědí na otázky, které byly přidány po uskutečnění předvýzkumu, jsme dodatečně kontaktovali respondenty, abychom zjistili jejich názor. Jelikož šlo jenom o pár otázek, respondenty jsme později kontaktovali telefonicky nebo prostřednictvím elektronické pošty. Odpovědi respondentů oslovených v předvýzkumu budou popsány spolu s odpověďmi ostatních respondentů.

Zvlášť probíhal předvýzkum týkající se přípravy jazykového C-testu. C-test je poměrně spolehlivým nástrojem měření úrovně jazykové kompetence (Gladkova 2016, s. 84). Podrobněji o struktuře C-testu v podkapitole číslo 3.3.3. C-test byl sestaven v českém jazyce a nezbytným předpokladem pro jeho použití bylo testování rodilých mluvčích češtiny. „*Kromě potvrzení validity, spolehlivosti a objektivitu testu, poskytují pretesty zajímavý materiál pro komparativní porovnání struktury chyb rodilých a nerodilých mluvčích.*“ (Gladkova 2016, s. 87). Pretestů se zúčastnili 4 rodilí mluvčí, 2 muži a 2 ženy. Podmínkou pro účastníky pretestů bylo dosažení věku 18 let a český jazyk jako mateřský. Dosažení určitého stupně vzdělání respondenty nebylo podmínkou: dva naši respondenti mají dosažený středoškolský stupeň vzdělání, další dva mají vystudovanou vysokou školu. Předvýzkum ukázal, že předpokládaných 30 minut na vyplnění testu je dostačující čas jak pro rodilé, tak i pro nerodilé mluvčí. Jak už bylo uvedeno výše, kromě potvrzení objektivitu a srozumitelnosti C-testu účast rodilých mluvčích přinesla možnost porovnat jejich výsledky s tím, jak byl test vyplněn nerodilými mluvčími češtiny. Podrobněji o tom v podkapitole o C-testu. Pretesty byly samozřejmě vyplněny i nerodilými mluvčími.

3.3. Výzkum jazykové, sociální a kulturní adaptace imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska v České republice

Výzkumu se zúčastnilo celkem dvanáct respondentů, šest žen a šest mužů. Nejstarší respondentkou byla žena ve věku 36 let, nejmladší respondentkou byla slečna ve věku 23 let. Osoby, které se našeho výzkumu zúčastnily, nebudou dále rozděleny do věkových skupin, jelikož průměrný věk všech respondentů se pohybuje v rozmezí 27–29 let a ani rozdíl mezi nejstarší a nemladší respondentkou, který činí 13 let, se autorce této práce nezdá tak podstatný, abychom mohli o mluvit o dvou různých generacích. Nejdéle v České republice pobývá respondentka, která se sem přestěhovala ve věku 2 let spolu s rodiči. Nejkratší délkou pobytu jsou 3 roky a 6 měsíců u jedné respondentky, která se do České republiky přestěhovala ve věku 21 let. Jak již bylo uvedeno výše, tři roky pobytu na území České republiky byly jedním z kritérií pro účast ve výzkumu. Průměrná délka respondentů na zkoumaném území je 9 let.

Před tím, než se budeme věnovat samotné analýze výzkumu, bychom ještě chtěli pro zajímavost zmínit některé momenty, které s výzkumem souvisí. Doba trvání rozhovorů se od respondenta k respondentu lišila. Nejkratší rozhovor trval kolem 70 minut, nejdelší kolem 130 minut. Průměrná doba rozhovoru se pohybovala kolem 90 minut. Rozhovory probíhaly v mateřském jazyce respondentů. Náklady na pití – hlavně kávu, limonádu a někdy zmrzlinu – byly hrazeny autorkou této práce i přes to, že většina respondentů trvala na tom, aby pití platili oni a obvykle k tomu dodávali, že jde o drobnost „*pro podporu výzkumu a výzkumníka*“. Všem respondentům bychom chtěli poděkovat za účast, zajímavé odpovědi a čas, který ochotně a laskavě věnovali výzkumu.

Základní údaje o respondentech jsou představené v tabulce 2. Abychom dodrželi anonymnost respondentů při analýze výzkumu, každému z účastníků výzkumu jsme přidělili číslo pro účely práce, které se skládá ze tří částí: velkým písmenem/písmeny na začátku je označovaná země, z níž se jedinec do České republiky přestěhoval. Tento údaj považujeme za podstatný z důvodu některých rozdílů v reáliích výchozích zemí imigrantů a také z důvodu názvu úředního jazyka státu, z něhož jedinec imigroval, tj. jde o *bosenštinu*, *černohorštinu*, *chorvatštinu* a *srbsštinu*. Číslem, které následuje po písmenu, je označován věk, ve kterém jedinec imigroval. Písmenem za lomítkem je označovaná délka pobytu respondenta na území České republiky. Dále tabulka obsahuje údaje o věku v době výzkumu a pohlaví každého respondenta.

Pohlaví	Věk	Věk v době migrace	Délka pobytu v ČR	Země, ze které se cizinec do ČR přestěhoval	Číslo respondenta pro účely práce
Žena	24	21	3	Černá Hora	ČH21/3
Muž	28	19	9	Srbsko	S19/9
Muž	29	19	10	Srbsko	S19/10
Muž	34	24	10	Srbsko	S24/10
Žena	25	22	3	Černá Hora	ČH22/3
Muž	29	19	11	Srbsko	S19/11
Žena	23	2	21	BaH	BaH2/21
Žena	24	19	5	Srbsko	S19/5
Muž	29	18	11	BaH	BaH18/11
Žena	36	26	10	Chorvatsko	CH26/10
Žena	25	22	3	Chorvatsko	CH22/3
Muž	32	23	9	Srbsko	S23/9

Tabulka 2 Čísla přidělená respondentům pro účely práce

Číslo respondenta pro účely práce	Druh pobytu cizince	Nejvyšší dosažené vzdělání	Stát, v němž bylo vzdělání dosaženo	Studium v době výzkumu	Zaměstnaní
ČH21/3	Dlouhodobý	Bc.	Černá Hora	Ano	Farmaceutický poradce
S19/9	Trvalý	Bc	ČR	Ano	Architekt
S19/10	Dlouhodobý	Bc.	ČR	Ne	Dopravní inženýr
S24/10	Trvalý	Střední škola	Srbsko	Ne	IT programátor
ČH22/3	Dlouhodobý	Mgr.	ČR	Ne	Programátorka softwarů
S19/11	Trvalý	Střední škola	Srbsko	Ne	Inženýr
BaH2/21	Občanství	Střední škola	ČR	Ano	Kinematografická asistentka
S19/5	Dlouhodobý	Bc.	ČR	Ano	Projektová manažerka

BaH18/11	Dlouhodobý	Mgr.	ČR	Ne	Manažer logistických studií
CH26/10	Trvalý	Ph. D	ČR	Ne	Instruktor jogy
CH22/3	Dlouhodobý	Bc.	Chorvatsko	Ano	Nezaměstnaná
S23/9	Trvalý	Bc	ČR	Ne	Učitel na základní škole

Tabulka 3 Osobní údaje respondentů

Tabulka č. 3 zahrnuje další osobní údaje respondentů, na které jsme se ptali v prvním okruhu otázek. V této tabulce najdeme informaci o druhu pobytu cizince v České republice; údaje o nejvyšším dosaženém vzdělání a státu, na jehož území bylo vzdělání dosaženo; dozvíme se, jestli někdo z respondentů v době výzkumu studuje; jsou zde i informace o případné zaměstnanosti respondenta.

3.3.1 Adaptace ze sociálního a kulturního hlediska

Sociální a kulturní pozadí při nabývání jazykové znalosti jsou velmi důležitými faktory. Istvan Lanstyák v souvislosti s tím píše: „*Keďže jazykové špecifiká reči hovoriacich žijúcich v dvojazyčných spoločenstvách majú svoje vysvetlenie v mimojazykovej realite, nie je účelné ich skúmať bez toho, aby sa bral ohľad na rôzne spoločenské faktory charakteristické pre skúmanú komunitu, resp. na psychické faktory charakteristické pre skúmaného jednotlivca. Preto sa otázky kolektívnej dvojazyčnosti a jej dôsledkov na jazykový systém variet používaných v dvojazyčných spoločenstvách dajú najlepšie skúmať v rámci sociolingvistiky, kým zasa otázky individuálnej dvojazyčnosti a jej dôsledkov na kognitívny a jazykový vývin jednotlivca v rámci psycholingvistiky* (Lanstyák 2002). V následujících podkapitolách bude popsána sociální a kulturní adaptace našich respondentů v České republice. Vyjádření respondentů uvádíme kurzivou a v uvozovkách. Některá vyjádření budou uvedena tak, jak ve skutečnosti zazněla, tj. mateřském jazyce respondenta, ale vždy budou taky přeložena do češtiny.

Důvody migrace. Domov

První otázkou, týkající se sociální a kulturní adaptace našich respondentů, byla otázka migrace. Z jakých důvodů lidé mohou dobrovolně emigrovat? Za partnerem/partnerkou; za studiem; za prací; za členy rodiny; za zajišťováním vyšší životní úrovně pro sebe a rodinu anebo

kvůli stabilnější ekonomické či politické situaci v cílové zemi. Důvody našich respondentů lze rozdělit do několika skupin.

Nejfrekventovanější odpovědí v souvislosti s důvodem migrace je studium. Většina našich studentů přijela do České republiky, aby se nejdříve naučila český jazyk na jazykových školách. Většina z nich jela cíleně na *UJOP: Ústav jazykové a odborné přípravy* při Karlově univerzitě. Tato skutečnost souvisí s Vládním stipendiem ke studiu na veřejných vysokých školách v ČR. Většina našich respondentů přijela právě po tom, co zažádali (a dostali kladnou odpověď) o Vládní stipendium ve své zemi. Po skončení většinou roční jazykové přípravy se imigranti dostávali na vysoké školy v Praze, Brně, Plzni, Olomouci a jiných městech. Někteří nastoupili na soukromé vysoké školy. Respondentka ČH22/3 nám sdělila, že považuje český vysokoškolský vzdělávací systém za jeden z nejlepších ve světě a že cílem její migrace bylo studium oboru inženýrská informatika, po jehož absolvování byla velmi spokojená.

Dalším častým důvodem migrace je zajištění vyšší životní úrovně pro sebe a rodinu. Respondentka S19/5 uvedla, že přijela studovat na vysoké škole, ale také za jeden z důvodů své migrace považuje velmi „klímající“ politickou situaci ve své zemi. Velice zajímavou odpověď na tuto otázku jsme dostali od respondenta S23/9. Řekl nám, že přijel do České republiky „zkoumat svět“ a „hledat štěstí“ (srb. „Došao sam u Češku da istažujem svet“, „došao sam za srećom“).

Po důvodech migrace byla druhou v pořadí otázka o zemi, kterou respondenti považují za svůj domov. Respondenti, pokud nedokázali odpovědět na tuto otázku, mohli vybrat z některých možností: země, ze které jsem do ČR přestěhoval/a; Česká republika; moje výchozí země a Česká republika zároveň; všude, kde jsem se svojí rodinou / všude, kde mám rodinu. Osm respondentů odpovědělo, že za svůj domov považuje zemi, ze které přijeli do České republiky; jeden však dodal, že s každým rokem se cítí v České republice více doma než tam, odkud přijel. Respondentka BaH2/21, která vyrůstala v České republice od věku 2 let, řekla, že považuje za domov jak Českou republiku, tak i Bosnu a Hercegovinu, odkud pochází. Stejně odpověděl ještě jeden respondent. Dva respondenti řekli, že jsou doma tam, kde jsou spolu s blízkými a svojí rodinou. Respondent S23/9 uvedl, že „domov není fyzické místo“.

Očekávání. Plány do budoucna

Zajímavé a různorodé odpovědi jsme dostali na otázku, zdali jsou očekávání spjatá s migrací splněna, nebo ne. Někteří respondenti uvedli, že jsou jejich očekávání splněna. Někteří zas uvedli, že nic neočekávali. Jeden respondent řekl, že neměl žádná očekávání, ale

nakonec je nadšen z toho, co vše mu imigrace přinesla. Jedna respondentka uvedla, že její očekávání jsou více jak splněna (srb. „moja očekivanja su više nego ispunjena“). Respondent S24/10 řekl, že by považoval svoje očekávání za více než splněna, ale obrovským zklamáním jsou pro něj ceny nemovitostí a aut v České republice.

Další věci, která nás v rámci výzkumu zajímala, byly plány imigrantů do budoucna, jestli chtějí zůstat dál v České republice. Osm z dvanácti respondentů uvedlo, že odpověď je „spíše ano“. Respondent S19/10 nás po delší pauze a přemýšlení poprosil, abychom jako odpověď uvedli *nedokážu odpovědět*. Respondentka ČH22/3 řekla, že definitivně plánuje zůstat, a to hlavně kvůli tomu, aby až bude mít děti, je mohla vodit do české školky. Jeden respondent řekl, že si není jistý, jestli chce zůstat, nebo ne. Respondent S23/9 rozhodně plánuje zůstat kvůli tomu, že v České republice má malého syna.

Úřady, vízová povinnost, cizinecká policie

Autorka této práce velmi dobře z osobní zkušenosti ví, jaké komplikace můžou být spjaté s vízovým režimem v České republice. Samozřejmě jsme se zeptali našich respondentů, jakou mají zkušenost s tímto bolavým tématem. Jak už jsme zmiňovali, hlavní instituci, kterou cizinci musejí navštěvovat je Ministerstvo vnitra České republiky (MV ČR). Cizinec také musí v České republice mít zdravotní pojištění, které si hradí sám (pokud je studentem). Ke každé žádosti o prodloužení pobytu cizinec musí překládat kolky ve výši 2 500 Kč., a to také hradí sám. Objednat se na termín podání žádosti o dlouhodobý pobyt není jednoduchou záležitostí: může to trvat i několik měsíců. I přes některou menší modernizaci, která v poslední době na úřadech MV ČR proběhla (např. možnost elektronického objednání), na cizinecké policii jsou nekonečné fronty.

Cizinec také musí v České republice mít zdravotní pojištění, které si hradí sám (pokud je studentem). U tohoto bodu se bychom chtěli zastavit. Zkušenosti autorky této diplomové práce a jejich blízkých žijících v České republice, související se zdravotním pojištěním cizinců jsou velmi negativní. Pokud cizinec, který přišel do nemocnice, často – na pohotovost, a který nemá Všeobecné zdravotní pojištění, ale pojištění pro cizince je v některé míře diskriminován. Každý cizinec bere v úvahu velmi těžké povolání doktorů, doktorek a sester, avšak i přesto není příjemné po několikahodinovém čekání slyšet: „*jděte domu, tady vám nikdo nepomůže*“, „*musíte mít svého praktického lékaře*“, „*neobsloužíme vás, dokud nezaplatíte, vrácení peněz pak řešte sami se svojí pojišťovnou*“. Musíme také zmínit, že cizinec si dle zákona nemůže pořídit VZP a většina praktických doktorů ani nebere v úvahu nové pacienty.

Tuto otázku jsme rozdělili do třech částí: 1) Vztah respondenta k vízové povinnosti a úřadům; 2) Vztah respondenta k pojišťovacím problémům; 3) Vztah k úvěrové problematice: omezení možností využívání hypotečních úvěrů a jiných finančních služeb pro cizince bez trvalého pobytu.

1) Vztah respondenta k vízové povinnosti a úřadům:

Většina respondentů má spíše negativní zkušenost s cizineckou policií. Většina respondentů se stěžuje na to, že na cizinecké policii „*nikdo neumí anglický*“. A že pokud cizinec nemluví český, tak se s pracovníkem policie u přepážky nedomluví. Respondent S19/10 popisuje cizineckou policii jako „*negativní, chaotický, byrokratický systém, který potřebuje reformu*“. Respondentka S19/5 uvedla, že „*pokud neumíte český a jste na úřadě či v nemocnici – jste člověkem druhé jakosti*“ (srb. „*ako ne pričate češki, vi ste čovek drugog reda*“). Respondentka ČH22/3 uvedla, že čeká, až se její výchozí země stane součástí Evropské unie právě kvůli „*chaosu v policii*“. Respondentka ČH21/3 si vzpomněla, jak jednou na přepážce cizinecké policie dostala „*vynadáno*“ kvůli tomu, že neumí česky a mluví na pracovníka MV ČR anglicky. Respondent S24/10 nám ale řekl, že má s cizineckou policií pozitivní zkušenost. Respondent S23/9 uvedl, že nemá žádný problém s vízovou byrokracií a že „*to, co se udělat musí, není pro mě těžké*“. (srb. „*šta se mora nije teško*“).

2) Vztah respondenta k pojišťovacím problémům:

Respondentka CH22/3 uvedla, že má pocit, že pojištění „*je platné na papíru, nikoli v praxi*“. Respondentka S19/5 uvedla, že „*většinou jsou hrozně nepříjemné sestřičky, doktoři a doktorky jsou více vstřícnější*“. Většina našich respondentů jsou v České republice již zaměstnaní, což znamená, že mají VZP, hrazené ze strany zaměstnavatele. Ale i přesto respondenti chodí na lékařské prohlídky doma ve své zemi. Respondent BaH18/11 popsal svoji zkušenost s pojišťovacím systémem jako „*psychologické mučení*“.

3) Vztah k úvěrové problematice: omezení možností využívání hypotečních úvěrů a jiných finančních služeb pro cizince bez trvalého pobytu.

K této otázce se slečna ČH21/3 vyjádřila takto: „*Chápu, že nemohu bez trvalého pobytu vzít půjčku na byt nebo auto. Ale vadí mi, když nemůžu v „Alze“ koupit fen! Vždyť platím tady sociální, zdravotní a jiné poplatky a daně*“. V tomto naši respondenti jsou jednotní: vadí jim, že si v České republice nemůžou dovolit ani drobné výpůjčky bez trvalého pobytu. Respondentka CH26/10 nám sdělila, že je zoufala kvůli situaci, která se jí stala ve Slovanské

knihovně v Praze: „*Chtěla jsem si vypůjčit několik knih ze Slovanské knihovny, které jsem potřebovala pro psaní bakalářské práce. Ale když jsem tam přijela, řekli mi, že půjčují knihy pouze cizincům s trvalým pobytem. Byla jsem z toho hrozně znechucená, považuji to za diskriminaci. Co si myslí lidé, kteří toto pravidlo vymysleli? Snad si nemyslí, že po tolika letech studia v České republice budu pašovat knihy z knihovny do ciziny?*“. Naši respondenti většinou uváděli, že jsou teď ve věku, kdyby se chtěli v místě svého pobytu „ustálit“ a pořízení auta nebo půjčky na nemovitost jsou pro ně v tomto procesu velmi podstatné, což však bez povolení k trvalému pobytu není možné. Spravedlivě se k tomu vyjádřil respondent S19/10: „*Pokud by cizinec přijel do Srbska nebo dalších zemi v našem regionu, nejspíše by se potkal ze stejnými omezeními jako v České republice*“.

Vztah Čechů k cizincům. Vztah cizinců k Čechům

Ptali jsme se našich respondentů, jak by oni popsali vztah Čechů k cizincům pocházejícím ze států bývalé Jugoslávie a také jestli oni někdy měli problém "kvůli" svému původu nebo naopak "díky" němu byli spíše vítáni. V tomto případě naši respondenti byli jednotní a uváděli, že jsou spíše vítáni v České republice. Většinou uváděli, že pozitivní vztah je podmíněn „*u starší generaci dobrými vzpomínkami na Jugoslávii, u mladší – tím, že často cestují na Balkán, rádi jezdí na dovolenu do Chorvatska a také do Černé hory k moři*“. U této otázky zazněli tyto odpovědi: „*jsme tady jako domácí cizinci*“, „*Češi mají rádi lidi z bývalé Jugoslávie*“, „*Češi nemají důvodů, aby byli na lidi z bývalé Jugoslávie oškliví*“. Respondent S19/11 vyprávěl, jak „*po několika pivech mi starší pánové vyprávěli, jak mají rádi Bosnu, Chorvatsko a Srbsko, protože tam využívali relativní svobody, dokud v Československu platil „řežim“*“. Jenom jedna respondentka uvedla, že měla problém kvůli tomu, že jako cizinka na vysoké škole složila zkoušku – na kterou se pilně učila – líp než její české kolegyně.

Respondentka BaH2/21 myslí, že „*dovolena, kterou spousta Čechů rada stráví v Chorvatsku je základem dobrých vztahů mezi Balkánem a Českou republikou*“. Také respondentka uvedla, že se jen pár krát za více jak 20 let v České republice potkala s tím, aby někdo řekl člověku z bývalé Jugoslávie, že se musí „*vrátit zpátky, odkud přijel*“; ale že se s tím dle její zkušenosti často potkávají lidé z Ruska a Ukrajiny žijící v České republice. A s tímto názorem většina respondentů souhlasila: popisovali vztah Čechů k cizincům z jiných zemi jako xenofobní, mluvili o celkově distancovanosti české společnosti vůči cizincům. Autorka této práce velmi dobře ví, že zaslechnout na ulici něco typu „*táhněte domu*“ je velmi nepříjemnou

zkušenosti, však vztah Čechů k cizincům není výhradně negativní či xenofobní: názory lidí se liší od člověka k člověku a jsou i pozitivní příklady a zkušenosti.

Dále jsme se našich respondentů zeptali, co se jim na Čechích líbí, co považují za pozitivní charakteristiky v české mentalitě. Na tyto otázky jsme dostali nejrozumnější odpovědi, které uvádíme v tabulce 4:

Číslo respondenta	Charakteristiky, které respondenti považují za pozitivní
ČH21/3	<i>„Neodsuzují chování jiných lidí“; „menší míra zakomplexovanosti“.</i>
S19/9	Pracovitost, pilnost, <i>„dodržují pravidla“</i> .
S19/10	Disciplinovanost, poklidnost, spolehlivost.
S24/10	<i>„Češi nejsou explozivní, jsou odměření“.</i>
ČH22/3	Vzdělanost; aktivní způsob života, sportování; <i>„Češi nemají „kult“ rodiny, nýbrž ho praktikují: fascinují mě rodinné české výlety, cestování s dětmi“.</i>
S19/11	Poklidnost, vyrovnanost, pragmatičnost.
BaH2/21	Smysl pro humor, komunikativnost, humánnost, dobročinnost.
S19/5	Vztah Čechů ke přírodě, úcta ke přírodě.
BaH18/11	Kultura chování: dodržování diskrétní zóny na úřadech, v MHD, ve frontě; smysl pro humor, spolehlivost; <i>„nikdo ne řeší, kdo a jak vypadá“.</i>
CH26/10	Pracovitost, klid.
CH22/3	<i>„Můžu se spolehnout na to, jak fungují české zákony“.</i>
S23/9	<i>„Menší temperamentnost a vášnivost, což je mnohem praktičtější pro život“; „nemachrují tolik svým původem, svojí českostí, což je velice moudré“</i> , dodržování pravidel.

Tabulka 4 Charakteristiky, které respondenti považují za pozitivní

Jak vidíme z navedených v tabulce 4 charakteristik, cizincům z prostoru bývalé Jugoslávie se na Čechích nejvíce líbí jejich pracovitost, smysl pro humor, klid a určitá míra pragmatičnosti. Nejvíce respondenti na českém způsobu života obdivují spolehlivost a to, že se můžou s různými věcmi v České republice počítat: s otevírací dobou státních institucí, obchodů a pošty; s tím, že uvedené na dveřích či internetových stránkách úřední hodiny jsou opravdu platné; s tím, že v případě výluky bude zavedená náhradní doprava a že v práci dostanou plat dle uvedeného v pracovní smlouvě terminů. Respondentka ČH22/3 uvedla jednu zajímavost:

řekla nám o tom, že instituce rodiny v Černé Hoře hraje obrovskou roli („*kod nas u Crnoj Gori je kult porodice*“). Uvedla, že byla příjemně překvapená, když viděla, jak české rodiny s dětmi jezdí na hory, cestují k moři, baví se turistikou, což „*není zvykem v Černé Hoře – trávit čas s rodinu tímto způsobem*“. Popisovala, jak moc obdivuje „*české rodiny s dětmi, které se baví cyklistikou. Rodiče a děti mají kompletní cyklistické vybavení, dokonce i malé dětičky jedou na kole v malé helmě. Jsou všichni spolu, ve přírodě, sportují a je to nádhera!*“.

Samozřejmě, museli jsme se zeptat našich respondentů i na to, co se jim na Čechách nelíbí a na co se pořad nemohou zvyknout nebo na co se dlouho nemohli zvyknout. Zajímavé odpovědi uvádíme v tabulce 5:

Číslo respondenta	Charakteristiky, které respondenti považují za negativní
ČH21/3	Negativní vztah k cizincům, xenofobie.
S19/9	Emocionální povrchnost, nízká úroveň erudice.
S19/10	Cynismus, nedostatek srdečnosti a přívětivosti, „ <i>jsou velmi často neschopní ukázat empatii, i když to někde hluboce v sobě mají zakotvené, ale nedokážou to dát najevo</i> “.
S24/10	Uzavřenost, flegmatismus, lhostejnost, „ <i>nadměrná konzumace piva a jiného alkoholu</i> “.
ČH22/3	Sobeckost, skoupost, lakomost.
S19/11	Lhostejnost, uzavřenost, rigidita.
BaH2/21	Lhostejnost, „ <i>Češi mají strašně rádi drby, nemůžu si zvyknout na to, že tady každý někoho pomlouvá</i> “.
S19/5	Nevlídnost, nepřívětivost, lhostejnost, drzost, nezájem.
BaH18/11	Lakomost, xenofobie.
CH26/10	Lhostejnost.
CH22/3	Nevšímavost, uzavřenost, nadměrná konzumace piva, „ <i>hlavním tématem u každého setkání je klábosení o tom, kdo kolik piva vypil</i> “.
S23/9	Malichernost, lhostejnost, nedostatek empatie, „ <i>Češi se ve většině případů vykaží a nikdy Vám nepodají ruku</i> “.

Tabulka 5 Charakteristiky, které respondenti považují za negativní

Hlavní charakteristikou, ke které se vyjádřil skoro každý z 12 respondentů je *lhostejnost*. Tuto charakteristiku naši respondenti uváděli hned potom, co zazněla dotyčná otázka a k popisu tohoto jevu používali různá slova s podobným významem: *nevstřícnost, nedostatek srdečnosti, nepřívětivost, rigidita, nedostatek empatie, uzavřenost, nezájem, neúčast* aj. Respondentka S19/5 uvedla příklad, který dle ní dobře ilustruje neúčast Čechů: „*Pracovala jsem v českém kolektivu a když jsme se v kanceláři dozvěděli, že se před týdnem ředitelovi narodil syn, já jsem se hned kolegů zeptala, jak se tady k tak úžasným záležitostem blahopřeje. Hned jsem kolegům nabídla koupit společný dárek pro miminko, například kočárek nebo aspoň nějaké hračky. Nikdo z kolegů se mojí iniciativy neujal a řekli mi, že se to tady v Čechách nijak obzvlášť neslaví. Byla jsem v šoku, pořád přemýšlím o tom, jak obrovský je rozdíl mezi Čechy a lidmi v moji zemi*“. Je pravda, že ve zkoumaných námi zemích není zvykem, aby si lidé jedné generace vykali; pozdravy podáním ruky, natož objetím či často i líbáním na tvář, které je pro srdečné balkánské národy tak typické, nejsou zvykem u Čechů a s ohledem na tyto kulturní rozdíly se našim respondentům Češi mohou zdát lhostejní i když tomu tak byt nemusí. Respondent S24/10 uvedl, že Češi jsou „*chladní*“ pouze na začátku, ale po delším kontaktu jsou přívětivější a velmi často jsou dobří přátelé.

Další negativní charakteristikou, kterou zmiňovali naši respondenti je *skoupost, lakomost a malichernost*. Většina respondentů mluvila o tom v kontextu placení dohromady v restauracích a kavárnách. Respondent BaH18/11 nám zkusil tento kulturní rozdíl vysvětlit podrobněji: „*Pozvat někoho na oběd či kávu, zaplatit za někoho – to je gesto, v naší kultuře označující přívětivost, lásku, přátelskost k tomu, kdo byl pozván. Naši lidé to opravdu nedělají nuceně, nikoli protože to musí udělat, ale protože chtějí tímto způsobem vyjádřit poděkování, vstřícnost, srdečnost aj. A to je právě jednou z věcí, na kterou se u Čechů nemůžu zvyknout: každý se po obědě chystá platit pouze za svůj oběd a svůj šálek kávy – tím Češi vytvářejí emocionální distanci, hranici, kam nemají přístup ani ty neblížší*“.

Asimilace s českou kulturou

Proces integrace do nové společnosti je vždy spjat s přizpůsobením k jevům, které jsou pro cílovou společnost běžností. S něčím se cizinec asimiluje více, s něčím – méně. Z výzkumu jsme chtěli zjistit, v jaké míře se respondenti asimilovali s: 1) Kulturním životem v České republice: českým uměním, divadelními představy, českou hudbou a literaturou; 2) Českou módou a způsobem oblékání; 3) Českou architekturou; 4) Českým přístupem k ekologii; 5)

Českým přístupem ke sportu (k rozvinuté kultuře cyklování; k aktivnímu zájmu o pěší turistiku a sporty ve přírodě). Níže uvádíme odpovědi našich respondentů na každou z podotázek:

1) Asimilace s kulturním životem v České republice: českým uměním, divadelními představy, českou hudbou a literaturou

Skoro všichni u tohoto tématu odpověděli, že se české kultuře spíše nepřizpůsobili. Naši respondenti uváděli, že více krát slyšeli o bohatém divadelním životě v České republice, však skoro nikdo z nich na představení nechodil, až na respondenta S23/9, který nejen do českých divadel chodí rad, ale i sám více krát režíroval různá představení v Poděbradech, kde bydlí. Tento respondent uvedl, že pro pochopení syžetu představení, a hlavně specifického českého humoru člověk musí velmi dobře ovládat češtinu a aspoň několik let žít v českém prostředí. Velšina respondentů se nedívá na české filmy ani seriály, doma se dívají na televize, kde mají naladěné kanály ze svých domácích zemí. Dále jsme se respondentů zeptali, zda mají rádi českou hudbu a jaké hudební kapely poslouchají. Ve svých odpovědích naši respondenti byli jednotní: českou hudbu doslova nemají rádi a vůbec jí neposlouchají z těchto důvodů: „*nechápu proč, ale po tolika letech se mi pořád zda, že čeština je jediným slovanským jazykem, který není na hudbu*“, „*českou hudbu vůbec neposlouchám*“, „*je to jediná sféra kultury, se kterou se mi nepodařilo asimilovat*“, „*spíše poslouchám „ex-yu“ hudbu, i když jsem v českém hudebním prostředí vyrůstala*“. U čtení knih v češtině respondenti nejčastěji uvedli, že překážkou pro nich je znalost češtiny: i přes to, že v každodenním životě používají češtinu, preferují čist knihy v angličtině či mateřštině. Dále většina respondentů uvedla, že považuje celkovou různorodost a rozmanitost českého kulturního života za pozitivní, však vědomě sledují to, jak se odvíjí kulturní život v zemích, ze kterých přijeli.

2) Asimilace s českou módou a způsobem oblékání

Dalším zajímavým tématem je vztah našich respondentů k tomu, jak se lidé v České republice oblékají. Nepochybně, dle odpovědí respondentů existuje velký rozdíl mezi způsobem oblékání Čechů a lidí ze zkoumaného námi regionu. Český způsob oblékání převážně zaměřen na pohodlnost a komfort. Jak se oblékají lidé v zemích, odkud přijeli naši respondenti a v čem spočívá hlavní rozdíl se dozvíme z níže uvedených odpovědí. Respondentka BaH2/21 říká, že se Češi oblékají „*sportovně a svobodně*“, kdyžto v Bosně „*většina chlapů musí mít drahé hodinky, brýle nebo boty a holky často oblékají křiklavé šaty a mnohem víc se nosí podpatky*“. Respondentka ČH21/3 uvedla, že byla šokovaná způsobem oblékání Čechů pracujících ve státních institucích, např. na MV ČR: „*nemají žádný dress code, tolik krát jsem*

potkala někoho na cizinecké policii v bačkorech a krátkých kalhotách – nedokážu si představit, aby se to stalo v Černé Hoře“. Respondentka CH22/3 uvedla, že se snaží „*bojovat*“ s českým až moc ležérním způsobem oblékání, zkouší radit kolegům v práci, „*že by se do kanceláře nemělo chodit v červené košili, zelených džínách a teniskách*“. Respondentka S19/5 zas uvedla, že se cítí pohodlněji v České republice, kde nemusí přemýšlet o tom co má na sobě, když jde vynést odpadky. Respondent S24/10 uvedl, že se „*Češi se dle mého názoru oblékají jako slepi, ale nejde o to, že nemají peníze na elegantnější oblečení, problém je v tom, že jím opravdu jde pouze o pohodlnost a komfort*“. Ještě par respondentů uvedlo, že situace s oblékáním, vhodným v určitých situacích je „*katastrofální*“. Někteří zas myslí, že je správně preferovat pohodlný a sportovní styl v oblékání.

3) Asimilace s českou architekturou

Jak už jsme uváděli, naši respondenti bydlí v Praze, Poděbradech a Plzni. Města, ze kterých se respondenti do České republiky přestěhovali jsou Bělehrad, Budva, Kruševac, Kučevo, Podgorica, Rijeka, Sarajevo a Záhřeb. Architektura českých měst se výrazně liší od architektury měst, ze kterých naši respondenti přijeli. Zeptali jsme se našich respondentů, zdali se cítí asimilovaní s architekturou českých měst. U tohoto bodu respondenti uvedli, že považují architekturu českých měst, hlavně Prahy, za „*okouzlující*“, „*překrásnou*“ a „*unikátní*“. Respondentka CH22/3 uvedla, že „*Praha má duši*“ a že architektura hlavního města je jedním z důvodů, proč chce do budoucna zůstat v Praze. Respondent S19/11 žijící v Plzni nám řekl, že „*Češi jsou národem, který dokáže vše dobré a pozoruhodné ve své zemi nejen zachovat, ale i zviditelnit: např. socha andílka na chrámových mřížích na Náměstí republiky v centru Plzně*“. Respondentka CH26/10 uvedla, že architekturu Prahy miluje a nedokáže si bez ní představit každodenní život. Respondent S19/10 je dopravním inženýrem žijícím v Praze a řekl nám, že Praha nejenom, že je krásným městem, ale se též může pochlubit svojí dobře organizovanou dopravní infrastrukturou.

4) Asimilace s českým přístupem k ekologii

Dalším bodem, který cizince ze zkoumaného námi regionu může po přestěhování do České republiky překvapit, je recyklace odpadu. Situace se základní recyklací (čili tříděním plastu, papíru, skla a biologického odpadu) v zemích, ze kterých se naši respondenti přestěhovali, zatím není na tak pokročilé úrovni, jak tomu je v České republice. Zeptali jsme se našich respondentů na to, zdali recyklují odpad a jak to mají ve své domácnosti organizované. Deset respondentů uvedlo, že český odpovědný přístup k třídění odpadu může sloužit dobrým

příkladem pro komunální služby ve státech bývalé Jugoslávie. Většina našich respondentů před příjezdem na cílové území odpad nerecyklovala, ale v České republice s recyklací začala. Někteří respondenti uvedli, že občas ve svém okolí nemohou najít kontejnery pro textil nebo čiré sklo, což je „trochu demotivující, a občas ten odpad skončí v nevhodném kontejneru“. Jedna respondentka uvedla, že se doma v Černé Hoře potkává s nedorozuměním, když jde na nakup s vlastní bavlněnou taškou, protože nechce používat igelitové tašky.

5) *Asimilace s českým přístupem ke sportu*

A poslední podotázkou, která se týká asimilaci cizinců v různých sférách života je otázka asimilaci s českým přístupem ke sportu. Sportování ve přírodě, popularita a dostupnost pěší turistiky, lyžování v zimě a cyklistika – jsou to jen některé sporty, kterým se lidé v České republice rádi věnují. Naši respondenti nejsou výjimkou a zmíněným koníčkům se též rádi věnují. Jde hlavně o turistiku a cyklování, a víc krát během rozhovorů respondenti zmínili turistické a cyklistické mapy České republiky, které při svých aktivitách rádi využívají. Naši respondenti také uváděli, že u českých sportovců existuje určitý *kodeks*, který se např. projevuje pozdravem mávnutím ruky u běžců, a tento *kodeks* naši respondenti motivuje sportovat. Dvě respondentky uvedly, že by v budoucnu chtěli své děti také zapojit do „Sokolu“ - českého tělocvičného spolku. Také naši respondenty obdivují tradici rodinného sportování u Čechů. Respondent BaH18/11 uvedl, že v České republice „*nejsou diskriminováni starší lidé, kteří se baví sportem. Mám radost, když přijdu do bazénu a vidím tam starší paní, která aktivně cvičí ve vodě. U nás je tomu bohužel jinak – často starší člověk při sportování může na sobě cítit odsuzující pohledy, což je projevem věkové diskriminaci.*“

Domácí kuchyně a svátky

Speciality domácí kuchyně nejsou jen potravou, ale způsob, jak lidi spojit. Velmi často právě jídlo asociujeme s domovem, a nejspíše proto se u tohoto tématu každý respondent rad rozpovídal. Ptali jsme se respondentů, co jim nejvíc chybí z domácí kuchyně v České republice a dostali jsme zajímavé odpovědi. Jelikož jde o názvy balkánských specialit, uvádíme je zde kurzivou bez překladu do češtiny. Z domácí kuchyně našim respondentům nejvíce chybí: *sarma, pasulj, prebranac, čevapi, begova čorba, pita sa sirom, burek, bajramski kolači, lokumi, kačamak, beli hleb, proja, punjene paprike, rižoto sa morskim plodovima*. Dále jsme se ptali respondentů, jaké potraviny a nápoje nejčastěji vozí z domova. Respondenti nejčastěji vozí do České republiky sladkosti a sušenky („Plazma“, „Jaffa cakes“, čokoláda „Najlepše želje“,

rahat lokum), domácí zavařeniny (*ajvar*, kyselé zeli, lesní med, sirup z plodů černého bezu), někdo vozí z domova uzeniny (*suho meso*, *pršut*) a domácí sýry. Z nápojů většina respondentů vozí turskou kávu, instantní napoj „Cedevita“, rakiji a „Vinjak“. Pouze tři z dvanácti respondentů navštěvují obchody s balkánskými potravinami.

Ptali jsme se respondentů, jaké svátky slaví a většina z nich uvedla, že slaví spíše „domácí“ svátky: nejvíce Vánoce (*Božić*) a Velikonoce (*Uskrs*). Někteří respondenti ze Srbska též 14. ledna slaví Starý Nový rok (*Srpska Nova godina*). Respondentka BaH2/21 uvedla, že slaví jak domácí, tak české svátky.

Politická angažovanost

Před samotným začátkem položeného rozhovoru jsme respondentům řekli, že mají právo na otázku neodpovědět, a to jsme udělali právě kvůli otázce o politické angažovanosti respondenta, což by mohlo být příliš osobní otázkou pro někoho. Však ani jeden z 12 respondentů otázku přeskocit nechtěl a upřímně na ní odpověděl. Jak už jsme uváděli, ani jeden z našich respondentů neemigroval z politických důvodů. Jak můžeme vidět z tabulky 3 nikdo z našich respondentů nevykonává práci, související s politikou ve své zemi ani v České republice. Politická rozhodnutí však ovlivňují nejenom politiky či politické analytiky, ale i občany, cizince, studenty a studentky, zaměstnané a nezaměstnané lidi. Jinými slovy, politika zasahuje do života každého člověka, a proto jsme se našich respondentů zeptali na to, zdali se o politiku v České republice zajímají, zdali sledují zdroje politických informací a zdali by chtěli mít právo volit v České republice. Odpovědi respondentů uvádíme v tabulce 6:

Číslo respondenta pro účely práce	Pohlaví	Věk	Zájem o politiku v České republice	Zájem o politiku ve své zemi\regionu	Sleduje zdroje politických informací v ČR	Chce mít právo volit v České republice
ČH21/3	Žena	24	Spíše ne	Ano	Nesleduje aktivně kvůli nižší úrovni znalosti češtiny	Spíše ne
S19/9	Muž	28	Nemá zájem	Má zájem	Ne	Ano

S19/10	Muž	29	Má přehled	Má přehled	Jen pár zdrojů pro celkovou orientaci	Ano (Pokud by dostal občanství ČR)
S24/10	Muž	34	Má zájem	Má zájem	Ano, sleduje více zdrojů	Ano
ČH22/3	Žena	25	Vůbec se nezajímá	Vůbec se nezajímá	Ne	Bude o tom uvažovat, pokud dostane občanství ČR)
S19/11	Muž	29	Má zájem	Má přehled	Ano, sleduje více zdrojů	Ano
BaH2/21	Žena	23	Má přehled	Má přehled	Jen pár zdrojů pro celkovou orientaci	Má právo volit a chodí k volbám
S19/5	Žena	24	Má přehled	Má přehled	Jen pár zdrojů pro celkovou orientaci	Ne. Cizinci musí mít právo volit pouze ve své zemi
BaH18/11	Muž	29	Má přehled	Nemá zájem	Jen pár zdrojů pro celkovou orientaci	Chce mít právo volit i s dlouhodobým pobytem v ČR
CH26/10	Žena	36	Má zájem	Má přehled	Ano, sleduje více zdrojů	Ano
CH22/3	Žena	25	Nemá zájem	Ano	Ne	Ne
S23/9	Muž	32	Nemá zájem	Nemá zájem	Ne	Je dobře mít právo volit, ale to neznamená, že by k volbám šel

Tabulka 6 Politická angažovanost respondentů

Jak vidíme z tabulky, respondenti mají jak větší, tak i menší zájem o politiku. Zajímavé výsledky přinesla otázka týkající se zajmu o politiku v zemích, odkud respondenti přijeli. Na základě odpovědí respondentů můžeme dojít k závěru, že politická angažovanost ve svojí zemi nemusí znamenat nezájem o politiku v cílové zemi. A stejně tak zájem o politiku v cílové zemi

nemusí znamenat zájem o politiku v zemi, z níž cizinec přijel. Z našeho pohledu je zajímavé, že jediná respondentka, která má právo jít k volbám v České republice, si svého práva volit využívá, ale nemá aktivní zájem o politiku v České republice. Další zajímavý názor má respondent S24/10, který považuje za správné, *„aby každý cizinec po pěti letech v České republice dostával právo volit ne na statní, ale na lokální úrovni – například já bych chtěl podpořit některé změny na úrovni městské části Praha 2, kde bydlím. Přijde mi to logické a férové vůči cizincům s dlouhodobým pobytem, kteří také mají zájem o městskou část, v níž bydlí“*. Respondent BaH18/11 uvedl, že *„spolu s dlouhodobým, nebo alespoň s trvalým pobytem cizinec musí dostat právo volit v České republice“*. Zás jiný názor má respondentka S19/5, která uvedla, že *„Cizinci nemohou mít právo volit v té zemi, jejíž občany nejsou. Ale to vůbec neznamená, že se politika cizinců netýče, je tomu právě naopak. Jsme jako cizinci v první řadě podléháme novým zákonům a změnám v politice států. Je to velmi komplikovaná otázka, u které je těžko najít jedinou správnou odpověď“*.

3.3.2 Analýza jazykové adaptace

Emigrace předpokládá nejen sociální a kulturní adaptaci k nové společnosti, ale také adaptaci k jazyku nové společnosti. V této diplomové práci zkoumáme jazykovou adaptaci imigrantů v českém jazykovém prostředí. Našeho výzkumu se zúčastnilo dvanáct respondentů, přesně polovina z nich za svoji mateřštinu považuje srbštinu, dva respondenti za svůj mateřský jazyk považují bosenštinu, dvě respondentky jako svůj mateřský jazyk uvedly černohorštinu a další dvě – chorvatštinu. Naši respondenti jsou bilingvní – ovládají svůj mateřský jazyk a češtinu. Po rozhovoru s nimi jsme ale zjistili, že naši respondenti nejenom bilingvní, ale i multilingvní – všichni na velmi dobré úrovni ovládají angličtinu, pět z nich také ovládají ruštinu, jedna respondentka umí slovensky. Dalšími jazyky, které naši respondenti umí v různé míře jsou italština, francouzština a němčina. Každého z dvanácti respondentů jsme se zeptali, zdali se někdo věnoval studiu češtiny před samotným přestěhováním do České republiky. Autorka této práce původně předpokládala, že někdo z respondentů mohl navštěvovat jazykové kurzy před migrací na cílové území a studium jazyka mimo jazykové prostředí mělo být zkoumáno jako extralingvistický faktor, který často může být zatěžujícím. Avšak ani jeden z našich respondentů nezačal se studiem češtiny před tím, než se do České republiky přestěhoval. Většina respondentů po příjezdu navštěvovala roční jazykový kurz češtiny v Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy. Jedna respondentka, která se do

České republiky přestěhovala ve věku dvou let, jazykové kurzy nenavštěvovala, ale chodila na českou základní, střední, později i vysokou školu a za svůj mateřský jazyk považuje jak bosenský, tak i český jazyk. V této části rozhovoru jsme respondentům položili další dvě otázky: 1) jaký jazyk\y používají v práci a ve škole; 2) jaký jazyk\y používají v neformální komunikaci v rodině a s kamarády. Odpovědi respondentů uvádíme v tabulce 7:

Číslo respondenta pro účely práce	Mateřský jazyk	Znalost češtiny	Znalost angličtiny	Další jazyk\y	Jazyk v práci\ ve škole	Jazyk v rodině	Jazyk s kamarády
ČH21/3	Černohorština	Ano	Ano	Italština	angl.	črh.	„Srbochorvatština“
S19/9	Srbština	Ano	Ano	—	češ.	srb.	srb.
S19/10	Srbština	Ano	Ano	Němčina, ruština	češ.	srb.	srb., češ.
S24/10	Srbština	Ano	Ano	Ruština	angl.	srb.	angl.
ČH22/3	Černohorština	Ano	Ano	—	angl.	črh.	angl.
S19/11	Srbština	Ano	Ano	Ruština	češ.	srb.	češ.
BaH2/21	Bosenština a čeština	Ano	Ano	—	češ.	bos.	češ.
S19/5	Srbština	Ano	Ano	Slovenština, ruština	češ.	srb.	srb.
BaH18/11	Bosenština	Ano	Ano	Ruština, němčina, francouzština	angl.	bos.	ruš., bos.
CH26/10	Chorvatština	Ano	Ano	Italština	češ.	chor.	češ., chor.
CH22/3	Chorvatština	Ano	Ano	—	češ. (ve škole)	chor.	chor.
S23/9	Srbština	Ano	Ano	Francouzština	češ.	srb.	češ.

Tabulka 7 Znalost jazyků a jejich využití v různých životních sférách

Všichni naši respondenti ovládají češtinu a angličtinu; osm respondentů ovládají i další cizí jazyky. Pouze čtyři respondenty v práci používají angličtinu, dalších osm však v práci a ve škole používají češtinu. Respondenti BaH18/11 a ČH21/3 používají v práci angličtinu, protože pracují pro mezinárodní firmy, kde je komunikace v angličtině podmínkou; respondenti S24/10 a ČH22/3 pracují pro české firmy a v českém kolektivu, komunikace se zákazníky však probíhá v angličtině, a proto jako jazyk práce uvedli angličtinu. Jak dále vidíme z tabulky, všichni používají v rodině jazyk země, z níž přijeli. Respondent S19/11 nám řekl, že by u této otázky bylo dobře upřesnit, o jakou rodinu jde a uvedl, že „s primární rodinou – tatínkem, bratrem a synovcem – používám srbštinu, a to je jediný důvod, proč jsem mateřštinu ještě nezapomněl. Moje sekundární rodina – přítelkyně a celá její rodina – jsou Češi a s nimi vždy komunikuji česky“. V komunikaci s kamarády naši respondenti používají jak mateřštinu, tak i češtinu a další jazyky. Respondentka ČH21/3 uvedla, že s kamarády používá „srbochorvatštinu“ a svoji odpověď okomentovala takto: „Jsem z Černé Hory, ale mám kamarády z Bosny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska a když jsme všichni pohromadě, mluvíme srbochorvatský – oficiálně ten jazyk už neexistuje, ale právě jej používá „naše malé Jugoslávie“, když se scházíme“. Respondent S19/10 precizně uvedl, že s kamarády komunikuje na 75 % srbsky, na 20 % česky a na 5 % anglicky.

Dalším tématem, o kterém jsme s respondenty mluvili jsou komplikace, s nimiž se oni při studiu češtiny setkali. Poprosili jsme naši respondenty o konkrétní příklady ilustrující to, co jim nejvíce dělalo problém při osvojování nového jazyka. Nejfrekventovanější odpovědi rozhodně je psaní českého měkkého *i* a tvrdého *y*. Tento jev v mateřských jazycích našich respondentů není zastoupen, a proto jim dělá velký problém. Dalším problémem, o kterém nám řekl každý z respondentů, je problém diakritiky. Diakritika je v mateřských jazycích respondentů zastoupená, však se diakritickými znaménky neoznačují délky samohlásek a většině respondentů dělá to problém při psaní v češtině. Pět respondentů dělá problém psaní záporné předpony *ne* dohromady se slovesy. Jeden z nich uvedl, že „celý život jsem byl zvyklý psát ne se slovesem zvlášť, potom jsem přijel do České republiky a musel jsem to o 360 stupňů změnit“. Také naši respondenti uvedli, že nejčastěji chybují ve výběru pádových koncovek u podstatných jmen a zájmen. Mnoho z oslovených cizinců uvedlo, že často nedokážou plynule vyslovit souhlásku **Ř** a že většinou jí vyslovují jako **R** (např. *příroda* místo *příroda*). Též respondenti uvedli, že znělou českou souhlásku **H** často nedokážou vyslovit, i když slyší rozdíl mezi souhláskou **CH** a **H** v mluvených projevech rodilých mluvčích češtiny. Tři respondenti uvedli, že mají problém se slovosledem – pořádkem slov ve větě; jeden z respondentů řekl, že

se při mluveném projevu v češtině víc krát „zakopne“ kvůli velkému počtu konsonantů v českých slovech. Jedna respondentka uvedla, že největší problém pro ni spočíval v tom, že čeština a srbština spadají do skupiny slovanských jazyků a že se jí pletla většina slov, která se nachází v jádru slovní zásoby obou dvou jazyků.

V rámci našeho výzkumu z lingvistického hlediska analyzujeme psaný projev respondentů na základě výsledků C-testu, což je popsáno v samotné kapitole o C-testu. Však jsme se respondentů zeptali, jak oni sami hodnotí svoji znalost mluvené a psané češtiny a dostali jsme zajímavé odpovědi. Jedenáct z dvanácti oslovených respondentů uvedlo, že kladně hodnotí znalost svého mluveného projevu a že psanou češtinu ovládají na něco nižší úrovni. Jenom respondentka S19/5 uvedla, že kvalita její psaného projevu je rozhodně vyšší, protože je při psaní mnohem více soustředěna na dodržování všech jazykových pravidel, kdyžto u mluveného projevu vůbec nepřemýšlí o pravidlech.

Další otázka, kterou jsme respondentům položili, se týkala interferenci českých slov v projevech v mateřských jazycích respondentů. Nejčastěji se používají česká slova, spjata s reáliemi souvisejícími s životem v České republice, a to buď s něčím, s čím se respondenti každý den setkávají (např. *večerka*, *nakup* a *potraviny* jsou označeními pro reálie, které naši respondenti do mateřštiny nepřekládají); anebo také jde o reálie, které respondenti nezažili ve své rodné zemi, například většina našich respondentů vystudovalo vysokou školu v České republice, v důsledku čeho terminologie související se studiem na vysoké škole byla získaná v češtině a bez mimořádné potřeby respondenti nehledají vhodné ekvivalenty ke slovům typu *přednáška*, *započet* nebo *studijní oddělení*. Na tomto místě si můžeme uvést několik příkladů retroaktivní interference čili použití českých slov a výrazů v projevech v mateřském jazyce respondentů. Příklady jsme rozdělili do několika kategorií a uvádíme je kurzivou bez uvozovek:

- Terminologie, používaná ve vzdělávacích institucích: *absolvent, bakalářská práce, diplomka, ohajovat, poplatky za studium, potvrzení o studiu, státnice, studijní oddělení, studijní referentka, titul, započet, zkouška.*
- Terminologie, používaná ve státních institucích: *dlouhodobý pobyt, jednání, odvolání, povolení k pobytu, překlenovací štítek, přepážka, rodné číslo, trvalý pobyt, žádost.*
- Názvy míst: *benzinka, hlavní nádraží, hospoda, náměstí, obchod, studentská kolej, zastávka, živnostenský úřad.*

- Jiná slova: „VZPečko“, *citovat, menšina, odsouhlasit, panelák, potraviny, přizpůsobení, tiskárna, uvažovat, zajistit.*

Jak už jsme zmiňovali v podkapitole 3.1.4., s jazykovou adaptací často souvisí jev jazykové fosilizace, kdy mluvčí vytváří vlastní jazykový systém, a právě jeden náš respondent uvedl, že se mu čeština a srbština natolik přepínají a míchají, že jeho jazykem je již delší dobu „*babylonština*“ a že používá česká slova „*v jakýchkoliv mluvených projevech, protože některá česká slova popisují skutečnost mnohem jasněji a stručněji, než víceslovné výrazy v jiných jazycích*“. V podkapitole 3.1.4. jsme mluvili i o projevech ztráty jazykových dovedností neboli jazykové artici, přičemž ztráta může být i částečná. Respondentka ČH21/3 uvedla, že neví, jak by některé jevy popsala a jak by některé svoje myšlenky mohla vyjádřit v černohorštině. V průběhu rozhovoru dotyčná respondentka poprosila nás o pauzu, aby si na některé výrazy vzpomněla v mateřském jazyce, avšak nedokázala najít vhodné ekvivalenty.

Co se týče proaktivní interferenci čili přenosu domácích slov a výrazů do češtiny, v tom naši respondenti dle jejich vlastního názoru chybují méně. Jeden respondent uvedl, že „*hlavní výhodou je to, že pokud něco nedokážu říct česky, použiju slovo z mateřštiny, které znám a třeba výměním domácí hlásku R za českou Ř a to funguje – lidé mi rozumí*“.

Respondentů jsme se též zeptali, zdali překládají některá slova z češtiny do mateřštiny v situaci, kdy komunikují se s rodilým mluvčím bosenštiny\černohorštiny\chorvatštiny\srbštiny, pokud mluví se o sféře, ve které převážně používají češtinu. Například zdali místo *ja sam odbranio diplomski* (čes. *ja jsem obhájil diplomku*) použijí *ja sam obhájil diplomski*. Všichni naši respondenti řekli, že by české slovo nebo český výraz nepřekládali, bez ohledu na to, že komunikace probíhá v jiném jazyce. Respondenti byli jednotní v tom, že překládat české slovo nedává smysl, jelikož každý z účastníků dialogu češtině rozumí.

Dnešní život skoro není možné představit bez telefonu, počítače anebo bez internetu. Každý z našich respondentů má chytrý telefon a každý používá počítač v práci, doma a při studiu. Respondenti také komunikují s rodinou žijící mimo Českou republiku přes internet. Samozřejmě, naši respondenti používají sociální sítě: „Facebook“, „Instagram“ a ostatní. To, v jakém jazyce v sociálních sítích komunikují, v jakém jazyce vyhledávají informace na internetu a v jakém jazyce mají nastaven telefon a počítač – na to všechno jsme se respondentu

v kontextu jazykové adaptace zeptali. A zjistili jsme, že drtivá většina respondentů v elektronické komunikaci preferuje angličtinu. Někteří respondenti nám dokonce jako potvrzení během rozhovoru ukázali telefon, který mají nastaven v anglickém jazyce. Někteří respondenti uvedli, že nové zařízení většinou je automaticky nastavené anglicky a že ho začnou používat tak, jak je automaticky nastavené.

Informace většina respondentů vyhledává také v angličtině. Respondent S19/9 uvedl, že to ale také záleží na tom, co potřebuje vyhledat: „*Pokud chci najít nejútulnější kavárny v Praze, vyhledávám to česky. Pokud potřebuji najít zajímavosti v Bělehradě – vyhledávám v srbštině. Ale pro všechno ostatní používám angličtinu*“. Respondenti preferují vyhledávání v angličtině kvůli tomu, že mohou v angličtině najít více výsledků než v jakémkoliv jiném jazyce. Respondent S24/10 odpověděl takto: „*Nejde o to, že bych neuměl česky nebo srbsky. Ale když to do vyhledavače dam anglický, vyskočí na mě více výsledků a jsem si jistější, že informace je relevantní*“. Respondentka CH22/3 je aktivní uživatelkou sociálních sítí a uvedla, že ani si není jistá, zdali by zvládla ovládnutí sociální sítě „Facebook“ v mateřské chorvatštině, protože si zvykla na angličtinu v tomto kontextu.

Poslední otázka v rozhovoru byla zaměřena na zjišťování chyb, které dělají naši respondenti na fonetické úrovni. Položený rozhovor probíhal v mateřském jazyce respondentů, ale z mluvených projevů v češtině můžeme vyvést, že u jedenácti našich respondentů je patrný přízvuk. Pouze respondentka BaH2/21, která žije v České republice nejdéle (od dvou let) a považuje za svoji mateřštinu jak češtinu, tak i bosenštinu, neměla při projevu v češtině žádný přízvuk. Míra patnosti přízvuku a fonetické chyby v projevech mají přímou souvislost s délkou pobytu respondentů v České republice: nejvíce chybovaly respondentky ČH21/3, ČH22/3 a CH22/3, které pobývají na území České republiky méně jak čtyři roky. Níže uvádíme příklady nejčastějších fonetických chyb, které jsme zaznamenali během rozhovoru a také chyby, které sami respondenti dle jejich názoru nejčastěji dělají. Příklady chyb uvádíme kurzivou bez uvozovek, v závorkách uvádíme správné české slovo:

- Nahrazování souhlásky **Ř** souhláskou **R**: *čtyri* (čtyři), *dobre* (dobře), *predevším* (především), *predložka* (předložka), *prednáška* (přednáška), *predpokládám* (předpokládám), *predvčirem* (předvčirem), *tri* (tři), *uvidíme se příště* (příště);
- Nahrazování souhlásky **H** souhláskou **CH**: *achoj* (ahoj), *chodně* (hodně), *cholka* (holka), *kolik je chodin?* (hodin), *mám velký chlad* (hlad);

- Nesprávná výslovnost diftongu OU: *buducnost* (budoucnost), *kámouš* (kámoš), *kolemjducí* (kolemjdoucí), *kouřak* (kuřák), *vystudovat vysoku školu* (vysokou).

Jak vidíme z uvedených příkladů, největší potíže cizincům ze zkoumaného v této práci regionu dělají jevy, který se v jejich mateřských jazycích nevyskytují. Samozřejmě, to nejsou jediné jevy, které dělají problém našim respondentům, však jedné z frekventovanějších.

3.3.3 Hodnocení výsledků C-testu

Další částí našeho výzkumu je C-test. „*C-testy prošly mnoha proměnami, avšak zachovaly si i svou jedinečnost, která vyplývá z neobvyklého spojení poměrně spolehlivého měření úrovně všeobecné jazykové kompetence a zároveň jednoduchosti a rychlosti použití.*“ (Gladkova, 2016, s.84). Při vytvoření testu jsme se hodně opírali o speciální C-test zaměřený na rusky mluvící cizince pobývající na území České republiky, který byl sestaven v rámci psaní publikace „Čeština a ruština v kontaktu“, 2016.

„Principy pro vytvoření klasického C-testu podle R. Grotjana jsou následující.

- 1. Klasický C-test je tvořen několika (obvykle 3 až 5) tematicky odlišnými malými texty (60–80 slov).*
- 2. Počínaje druhým slovem druhé věty se vynechává druhá polovina každého druhého slova.*
- 3. Ve slovech s lichým počtem písmen se vynechává větší část slova.*
- 4. Každý text musí obsahovat stejný počet mezer.*
- 5. Nevynechávají se slova z jednoho písmene, osobní jména a názvy.*
- 6. Závěrečná část textu se ponechává v původní podobě jako kontext a vodítko pro pochopení textu jako celku.*“ (Gladkova 2016, s.84)

Tyto zásady jsme dodrželi až na bod č. 4, a to hlavně z důvodu zachování autenticity textů, které jsme zvolili pro náš výzkum. Ze stejného důvodu texty mírně převyšují počet slov, který je uveden v zásadách výše. Tím pádem jsme v důsledku měli tento toto rozvržení počtu slov a mezer:

	Text č.1	Text č. 2	Text č. 3
Celkový počet slov	119	123	125
Počet mezer	24	29	31

Tabulka 8 Celkový počet slov a počet mezer v textech

Pro náš výzkum jsme vybrali tři průměrně publikované texty, obsahující témata, se kterými se respondenti setkávají v běžném životě. Texty nijak mezi sebou ne souvisí. Pro označení mezer byla zvolena čárkovaná čára, kde počet podtržitek odpovídá počtu chybějících písmen. Respondenti měli 30 minut na vyplnění testu, ale většina z nich zvládla text napsat za 10-15 minut. Příklady dvou variant testu – pro výzkumníky a pro respondenty jsou v příloze č.1 a v příloze č.2.

Při hodnocení testů jsme se řídili principem *1 správně doplněné slovo = 1 bod*. Až na jednu výjimku: „*Pro praktické použití C-testů to v první řadě znamená, že jsme museli vzít v potaz problém diakritiky. Rodily mluvčí ruštiny jako jazyka, v němž diakritika hraje zanedbatelnou roli, je při nabyvání češtiny konfrontován mimo jiné s nutností používat velké množství diakritických znamének. Při jejich opomenutí jde nejen o nedbalost, ale často i o ne zcela povedený slovotvorný pokus. Ovšem největší potíž spočívá ve foneticky podmíněné neschopnosti některých mluvčích rozlišovat délky, které samy o sobě bez spojení s přízvukem v ruštině nevytvářejí významotvorné rozdíly, kdežto v češtině mají tyto rozdíly distinktivní povahu. Striktní hodnocení chyb tohoto druhu by tak přispělo k nepřiměřenému zvýšení chybovosti ve výsledcích respondentů. Test by tak ztratil svou vypovídací hodnotu. Proto jsme přistoupili k mírnějšímu způsobu hodnocení: chybná odpověď = 0 bodu, chyba v diakritice = 0,5 bodu.*“ (Gladkova 2016, s.85-86). I když v případě mateřských jazyků našich respondentů diakritika hraje mnohem větší roli než v ruštině, problém s diakritikou se při vyplňování testu tykal hlavně čárek, označujících délku samohlásek. Tento jev v jazykových systémech našich respondentů neexistuje. Proto chybu v diakritice jsme počítali jako 0,5 bodu.

Před tím, než uvedeme tabulku s výsledky testů, musíme zmínit ještě jednu věc, na kterou jsme narazili při hodnocení testů: „*Všechny varianty odlišné od jediné předem dané správné odpovědi se při automatickém způsobu hodnocení označují za chybné, i když jsou případy, kdy kreativní přístup respondentů a možnosti flektivního slovanského jazyka umožnily vznik dvou, nebo i více správných odpovědí. Správných nejen z hlediska sémantického, ale i z hlediska gramatického a zároveň splňujících i zadání testu*“ (Gladkova 2016, s.86). Z toho důvodu, odpovědi, které lze z hlediska sémantického a gramatického počítat jako správné, jsme započítali jako správnou odpověď. Někteří respondenti sice porušovali pravidla vyplnění testu,

např. ve slově *tříd*, kde jsme vynechali dva poslední písmena *id*, jeden respondent přidal písmeno *s* na začátku slova, a tak dostal slovo *střech* jako odpověď. Tyto kreativní a některé správné odpovědi uvedeme v tabulce 9:

Číslo příkladu	Zadání testu	Respondenti
1	Je tu úžasná atmosféra, komorní posezení pod křišťálovými lustry a bílý karton – jakkoli to zní podivně, působí to báječně.	jakkoliv
2	Kromě tříd a prostor pro řádovou komunitu si v Klementinu vybudovali také knihovnu.	střech
3	Jezuité museli Klementinum po zrušení řádu v roce 1773 opustit.	musejí
4	Uvnitř jsou kromě toho také staré fotografie zachycující dřívější časy.	stále
5	Roku 1654 byla klementinská univerzita spojena s Karlovou, jezuitům byla předána i její knihovní sbírka.	jezuity

Tabulka 9 Příklady kreativních a správných odpovědí

Dále uvádíme výsledky C-testů našich respondentů. Maximální počet bodu, kterého respondent mohl dosáhnout činí **84** body. Protože považujeme dosažení vzdělání na české škole podstatným faktorem, který ovlivňuje jazykovou kompetenci cizince, vedle čísla respondenta pro účely práce a počtu bodu, kterých respondent dosáhl, jsou v tabulce 10 také údaje o vzdělání respondenta a místě, kde vzdělání bylo dosaženo:

Číslo respondenta	Počet dosažených bodu s půlbodů	Studium na území České republiky	Studium v českém jazyce
ČH21/3	62,5	Ano	Ne
S19/9	75	Ano	Ano
S19/10	76,5	Ano	Ano
S24/10	65	Ne	Ne
ČH22/3	70,5	Ano	Ne
S19/11	73	Ne	Ne
BaH2/21	83	Ano	Ano
S19/5	82,5	Ano	Ano
BaH18/11	80	Ano	Ano
CH26/10	78,5	Ano	Ano
CH22/3	64,5	Ano	Ano
S23/9	77,5	Ano	Ano

Tabulka 10 Výsledky C-testu

Jak můžeme vidět z výsledků, které znázorňuje tabulka 10, dosažení vzdělání nebo studium (u některých respondentů jde o neukončenou vysokou školu) je faktorem, jednoznačně ovlivňujícím jazykovou znalost cizince. Nejlepších výsledků dosáhla respondentka BaH2/21, která je v České republice již 21 let a která má vystudovanou jak vysokou, tak i základní a střední školu v českém jazyce. Velmi dobrých výsledků – 80 a více bodů – dosáhli i respondenti BaH18/11 (respondent má titul magistra) a respondentka S19/5 (má titul bakaláře, současně studuje v magisterském programu). Nejstarší respondentka CH26/10, která žije v České republice již 10 let, také má velmi dobrý výsledek 78,5 bodů. Hned po ní se umístil respondent S23/9 s 77,5 body, který má dosaženo bakalářského vzdělání v českém jazyce a který pracuje na základní škole v českém kolektivu a jeho manželkou je rodilá mluvčí češtiny. Respondent S19/11, který dle tabulky 3 vystudoval střední školu v Srbsku, udělal 10 chyb v C-testu a dosáhl poměrně vysokého počtu bodů (73). Dotyčný respondent v rozhovoru uváděl, že v práci používá pouze češtinu a také že jeho „rodinou je přítelkyně české národnosti a její rodina“.

Nejméně bodů dosáhli respondenti CH22/3, ČH21/3 a S24/10 – horní hranice dosažených bodů nepřekročila 65 bodů. Respondentky CH22/3, ČH21/3 pobývají na území České republiky nejméně ze všech respondentů – méně jak 4 roky. Respondent S24/10 pobývá v České republice poměrně dlouhou dobu (10 let), ale jak už víme z tabulek 3 a 7, má vystudovanou střední školu v Srbsku stejně jako respondent S19/11, ale na rozdíl od něj v práci a v neformální komunikaci s přáteli používá angličtinu, s rodinou používá srbštinu a v podstatě se nepohybuje mezi lidmi české národnosti.

Na konci této podkapitoly chtěli bychom stručně zmínit výsledky testu rodilých mluvčích. Jak už jsme uváděli, do předvýzkumu jsme zapojili 4 rodilé mluvčí češtiny, které poprosili vyplnit C-test. Nejlepšího výsledku - 84 body – v rámci celého výzkumu dosáhl rodilý mluvčí, který má vysokoškolské vzdělání. Další rodila mluvčí dosáhla také velmi dobrých výsledků - 83 body. Třetí rodily mluvčí měl tři chyby a dosáhl 81 bodů. Čtvrtá rodila mluvčí udělala sedm chyb a dosáhla výsledku 77 bodů. Takže můžeme mluvit o tom, že například respondenti BaH18/11 a S19/5 dosáhli lepších výsledků, než čtvrtá rodila mluvčí. Charakter chyb rodilých mluvčích většinou souvisel s tím, že oni „*nekladli velký důraz na formální stránku testování (dodržení vyznačeného počtu písmen)*“ (Gladkova 2016, s 87). Rodilá mluvčí, která udělala 7 chyb v testu, nejspíše kvůli zaměřenosti na hledání vhodného výrazu větu „*Od počátků svého působení jezuité v areálu provozovali školu, v roce 1622 povýšenou na univerzitu*“ vyplnila takto „*Od počátků svého působení jezuité v areálu provozovali školy, v roce 1622 povýšili na univerzity*“. Nejspíše šlo pouze o nepatrnost, stejně jako u muže, který

dosáhl 81 bodů a v prvním textu větu „*Rozvolňování opět neplatí pro tři regiony s horší epidemickou situací*“ vyplnil tak, že místo slova *horší* do testu napsal slovo *hodně* a ve výsledku dostal nelogickou větu „*Rozvolňování opět neplatí pro tři regiony s hodně epidemickou situací*“. Rodilá mluvčí, která udělala pouze jednu chybu, nechala nevyplněné slovo *podivně* ve větě „*Je tu úžasná atmosféra, komorní posezení pod křišťálovými lustry a bílý karton – jakkoli to zní podivně, působí to báječně*“.

Charakter chyb rodilých mluvčích se očekávaně lišil od chyb našich respondentů. Ani jedna z chyb rodilých mluvčích nesouvisí s diakritikou, kdyžto u respondentů velmi často šlo o vynechávání délek. Jak i bylo očekáváno, respondenti chybovali mnohem více, než rodilé mluvčí; však z pohledu kreativního použití nového lexika místo vynechaných slov respondenti se ukázali jako velmi tvůrčí.

3.3.4 Hodnocení vlivu sociologických aspektů na úroveň jazykové kompetence

Jak se ukázalo z výzkumu, vliv mimojazykových faktorů na osvojování si nemateřského jazyka nesmí být podceňován. Největší úroveň jazykové kompetenci jsme zaznamenali u imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska, které studovali nebo studují na české škole v českém jazyce. Dalším faktorem, který bezpochyby ovlivňuje jazykovou kompetenci, je samotné nacházení v českém jazykovém prostředí a frekvence kontaktů s rodilými mluvčími českého jazyka. Jinými slovy, přátelské, partnerské, rodinné či pracovní vztahy s Čechy ovlivňují nejenom to, jak rychle se cizinec do české společnosti integruje, ale i to, jaké úrovně jazykové kompetence cizinec dokáže dosáhnout. Samozřejmě, délka pobytu na cílovém území je dalším faktorem ovlivňujícím jazykovou, kulturní a sociální adaptaci jedince v cizím prostředí. Nejlepším příkladem tohoto tvrzení je respondentka BaH2/21, která žije v České republice od raného dětství a za svoji mateřštinu považuje jak bosenštinu, tak i češtinu. Respondentka je plně vědomá všech kulturních a sociálních rozdílů dvou dotyčných národů, avšak se absolutně necítí izolovaná ani v jedné z těchto dvou společností. Bezpochyby, osobní motivace k zapojení do nové společnosti z jazykového, kulturního a sociálního hlediska hraje důležitou roli v procesu integrace. Deset let pobytu v Českém prostředí respondenta S24/10 neovlivnili jeho jazykovou znalost, což vidíme i z výsledku C-testu, jelikož se respondent pohybuje převážně mezi anglicky mluvícími lidmi v různých životních sférách a češtině rozumí, ale nadále preferuje komunikaci s Čechy v angličtině.

Intenzivní vliv dvou jazyků na každodenní úrovni může být poněkud zavádějícím: respondent S23/9 pracující v českém kolektivu, mluví doma s tátou a synem srbsky, s manželkou Češkou mluví česky a kvůli tomu je pro něj čím dál těžší mluvit „čistě“ srbsky nebo česky: vzájemná koexistence dvou jazyků ve vědomí jednoho jedince způsobila skutečnost, při které mluveným projevům dotyčného respondenta dokáže porozumět pouze člověk, který dobře ovládá jak češtinu, tak i srbštinu. Určitou roli při nabývání jazykové znalosti hrají i jiné jazyky, které jedinec ovládá. Respondentka S19/5, která dosáhla výborných výsledků při vyplňování C-testu, víc krát uváděla, že plynule mluví slovensky kvůli některým rodilým příslušníkům slovenské národnosti. I když jednou uvedla, že jí slovenština studium češtiny nijak specificky neulehčila, z mluvených projevů respondentky v češtině a z výsledků jazykového testu můžeme uzavřít, že znalost velmi blízkého češtině jazyka má svůj podíl na jazykové kompetenci respondentky. Respondent BaH18/11 uvedl, že se jeho znalost češtiny výrazně zhoršila v důsledku zaměstnání pro mezinárodní firmu, kde během celého pracovního dne mluví anglicky a též kvůli tomu, že jeho partnerka je rodilou mluvčí ruštiny a s ní respondent komunikuje rusky. Respondent uvedl: *“Každý den jsem obklopen třemi různými slovanskými jazyky: bosenštinu používám s rodinou a kamarády, rusky mluvím s partnerkou a v obchodech, kavárnách a všude jinde poslouchám češtinu a pochopitelně mluvím česky“*. Jazyk, na němž přemýšlí, respondent pojmenoval jako „slovanské esperanto“.

Jak jsme zjistili z našeho výzkumu, existuje řada faktorů ovlivňujících jazykovou adaptaci a jazykovou kompetenci cizinců. Však je velmi těžko vymezit nějaký z tech faktorů jako více nebo méně podstatný: svoji roli hrají věk v době migrace do cílové země, studium v cílovém jazyce, délka pobytu na cílovém území, kontakty s rodilými mluvčími a osobní důvody motivující člověka jazyk ovládnout.

Závěr

V této práci jsme si položili za cíl zkoumání jazykové, sociální a kulturní adaptace imigrantů z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska v České republice.

Na začátku jsme se dozvěděli o tom, jaké druhy migrace existují. Pro větší přehlednost jsme se podívali na historické pozadí migrace ze zkoumaného regionu v průběhu 20. století a prvních 20. let 21. století. Důvody migrace z prostoru bývalé Jugoslávie jsou různé: studium, velká míra nezaměstnanosti, nesouhlas s politickými změnami a také nucená migrace, ovlivněná rozpadem Jugoslávie.

Ve druhé kapitole jsme vybrali strategii, dle níž byl výzkum naplánován. Dalším důležitým bodem byla analýza průběhu předvýzkumu, která se nám pomohla vyhnout alespoň některým potenciálním chybám a upravit okruhy otázek pro rozhovor. Kvůli zapojování do předvýzkumu rodilých mluvčích jsme potvrdili validitu a objektivnost C-testu, který jsme potom použili pro zjišťování všeobecné jazykové kompetence imigrantů.

Ve třetí kapitole jsme se přesvědčili o tom, jakou osobu můžeme považovat za bilingvní a jaké procesy, jako např. interference, jsou při studiu cizího jazyka nevyhnutelné. Po samotnému výzkumu můžeme shrnout toto: sociální a kulturní faktory jsou pozadí, které má velký vliv na jazykovou kompetenci jedince. Jedním z nejvíce ovlivňujících faktorů je studium v českém jazyce (ať už jde o studium na vysokých či jiných školách). Dalším podstatným ovlivňujícím faktorem je častý kontakt osoby s českým jazykovým prostředím, ať už tím myslíme práci v českém kolektivu nebo neformální komunikaci s rodilými mluvčími češtiny. Přímá souvislost existuje mezi jazykem, se kterým se člověk setkává každý den v pracovním prostředí a úrovni jeho jazykové kompetence. Dalším faktorem, jehož relevance byla potvrzena, je osobní motivace cizince ke studiu jazyka.

V závěrečné kapitole jsme se pokusili nejenom popsat jazykovou kompetenci respondentů na základě rozhovoru a výsledků, kterých respondenti dosáhli při vyplňování C-testu, ale též jsme popsali různé zajímavé jevy související s adaptací cizinců do české společnosti v různých životních oblastech. Všichni naši respondenti mají svůj důvod pro imigraci do České republiky a jejich adaptace do české společnosti probíhala také různě. Dle jednoho z respondentů, jazyk každé určité společnosti je „jedinečným klíčem k této společnosti“ a na tom se všichni naši respondenti shodnou.

4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BAUČIC, I. *Radnici u inozemstvu prema popisu stanovništva Jugoslavije 1971.*, Zagreb: Radovi geografskog odjela PMF-a, 1973.
2. ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda* Praha: Karolinum, 2011. ISBN 9788024619460.
3. DANIEL, O. *Bigbít nebo turbofolk: představy migrantů z bývalé Jugoslávie.*, Praha: Antropoweb 2013. ISBN 978-80-905098-5-6.
4. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost* Praha: Karolinum 1999. ISBN: 978-80-246-1966-8.
5. DRAŽEN, Ž. (ed.), *Stanovništvo Hrvatske– dosadašnji razvoj i perspektive.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2005.
6. Dressler, W. In Ondrejovič, S. (ed.), *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi*, Bratislava: Veda 1999, 4–42 ss. *foreign language teaching*. Trakia Journal of Sciences, 2010, 8 (3), 320–324 ss. ISBN 80-224-0603-1.
7. GLADKOVÁ, J a kol. *Čeština a ruština v kontaktu. Metody a výsledky terénního výzkumu nabývání druhého jazyka u rodilých mluvčích ruštiny v českém prostředí* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 2016. ISBN 978-80-7308-690-9.
8. ISURIN, L – MCDONALD, J. *Retroactive interference from translation equivalents: Implications for first language forgetting.* Memory & Cognition 2001.
9. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha 2001. ISBN: 80-7367-269-3.
10. KLEIN, W. – PERDUE, C. *The Basic Variety (or: Couldn't Natural Languages Be Much Simpler?)*. Second Language Research 13, 1997, 301–347 ss.
11. LANSTYÁK, I. *Maďarčina na Slovensku – štúdia z variačnej sociolingvistiky* Bratislava: FF UK, Bratislava a Jazyková kancelária Gramma, Dunajská Streda. 2002
12. LEKOVA, B. *Language interference and methods of its overcoming in foreign language teaching*. Trakia Journal of Sciences, 2010, 8 (3), 320–324.
13. MANAK, J., ŠVEC, Š., ŠVEC, V. (ed.) *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně a Paido. 2005 ISBN 80-210-3802-0.
14. MILROY, L. *Sociolingvistika: metody a interpretace. Vyd. 1.* Praha: Karolinum, 2012. 268 s. ISBN 978-80-246-2125-8.
15. NEKVAPIL, J., SLOBODA, M. a WAGNER, P. *Mnohojazyčnost v České republice: základní informace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 117 s. ISBN 978-807-1065-814.

16. PELIKÁN, J.: *Dějiny Srbska. NLN*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 677 s. ISBN 9788074222177.
17. PERENČEVIC, M., RYCHLIK, J. *Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN 2020 592 s. ISBN: 978-80-7422-740-0.
18. ŠČERBA, L. *O ponjatii smešenija jazykov. Jazykovaja sistema i rečevaja dejatel'nost*. Leningrad: URSS Editorial, 1974, 60-74 ss.
19. ŠESTÁK, M. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 756 s. ISBN 80-7106-266-9
20. ŠTEFÁNIK, J.(ed) *Antológia bilingvizmu*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2003, 294 s. ISBN 80-888-8054-8.
21. VEREŠČAGIN, J., 1939. *Psichologičeskaja i metodičeskaja charakteristika dvujazyčija: (bilingvizma)* Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1969.
22. VIRCBURGER, V. *Život na drugom jeziku*. Bělehrad: Službeni glasnik, 2019. 229 s. ISBN 978-86-519-2443-2.
23. VOJTĚCHOVSKÝ, O., 1977. *Z Prahy proti Titovi! jugoslávská prosovětská emigrace v Československu* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-428-8

Web-zdroje:

24. Cizinci: Počet cizinců. *Český statistický Úřad* [online]. [cit, 04.07.2021] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>
25. Imigranti z vybraných zemí bývalé Jugoslávie (po roce 1991) - Chorvaté, Srbové, Muslimové a Makedonci. *Migraceonline.cz* [cit. 04.07.2021] Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/imigranti-z-vybranych-zemi-byvale-jugoslavie-po-roce-1991-chorvate-srbove-muslimove-a-makedonci>
26. Oni koji su ostali, oni koji su otišli. *Jergovic.com* [online]. [cit.06.07.2021] Dostupné z: <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/sarajevo-oni-koji-su-ostali-oni-koji-su-otisli/>
27. PŘES 20 LET V ČESKU. JAK VZPOMÍNÁJÍ UPRCHLÍCI Z JUGOSLÁVIE NA MINULOST?. *Euro.cz* 2016. [cit. 08.07.2021] Dostupné z: <https://www.euro.cz/light/pres-20-let-v-cesku-jak-vzpominaji-uprchlici-z-jugoslavie-na-minulost-1299423>

28. Slovníček pojmu. *Ministerstvo vnitra české republiky* [online]. [cit, 04.07.2021]
Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>.
29. SMLOUVA O FUNGOVÁNÍ EVROPSKÉ UNIE. *Eur-lex.europa.eu* [online] 2012,
[cit.06.07.2021] Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=FI>

5. PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1

C-test pro respondenty

Text č.1

Od pondělí 10. května není potřeba používat roušky nebo respirátory ve všech zastavěných částech měst a obcí bez ohledu na to, jestli v okolí jsou další lidé. Nově bu __ rouška ven __ povinná jen v sit __ __ __ __ __, kdy neb __ __ možné udr __ __ dvoumetrový od __ __ __ od ost __ __ __ __ __, tedy nap __ __ __ __ na zast __ __ __ __ MHD. Lidé mů __ __ odložit respir __ __ __ __ v kadeř __ __ __ __ __, pokud by brá __ __ __ poskytnutí služ __ __ – třeba při stří __ __ __ kolem uší nebo při úpr __ __ __ vousů. Nově mo __ __ odložit respi __ __ __ __ taky něk __ __ __ __ lidé v pr __ __ __. Rozvolňování opět nepl __ __ __ pro tři reg __ __ __ __ s ho __ __ __ epidemickou sit __ __ __ __. V Jihočeském, Libereckém a Zlínském kraji je vše při starém: v práci je potřeba mít i dál chirurgickou roušku nebo respirátor. Jen pokud jste v místnosti úplně sami, nemusíte mít zakrytý obličej.

Text č.2

Rozsáhlý areál Klementina byl založen jezuiti po jejich příchodu do Čech v roce 1556. Od poč __ __ __ svého půso __ __ __ jezuité v are __ __ __ provozovali šk __ __ __, v ro __ __ 1622 povýš __ __ __ na unive __ __ __ __. Kromě tř __ __ a pros __ __ __ pro řád __ __ __ komunitu si v Klementinu vybud __ __ __ také knih __ __ __ __, tiskárnu, lék __ __ __ __, divadlo a samoz __ __ __ __ chrámové sta __ __ __. Roku 1654 by __ __ klementinská unive __ __ __ __ spojena s Karlovou, jezu __ __ __ byla pře __ __ __ __ i její knih __ __ __ sbírka. Z no __ __ vzniklé Karlovo-Ferdinandovy Unive __ __ __ __ v Klementinu sídlily filoz __ __ __ __ a teolo __ __ __ __ fakulta. Jezuité mus __ __ __ Klementinum po zru __ __ __ __ řádu v ro __ __ 1773 opu __ __ __ __, univerzita zde vš __ __ __ přetrvala. Po rozdělení univerzity na českou a německou část v roce 1882 zůstává jen část česká. V roce 1930 se filozofická fakulta univerzity stěhuje do nové budovy a Klementinum se stává sídlem Národní knihovny.

Text č.3

Jen co by kamenem dohodil od Václaváku stojí známá Cukrárna Myšák s dlouholetou tradicí. A když říká __ __ dlouholetou, mys __ __ __ __ tím, že zde tě __ __ chuťové bu __ __ __ lidí už od ro __ __ 1910. V do __ __ první rep __ __ __ __ __ šlo o je __ __ __ z nejpob __ __ __ __ __ cukráren v ce __ __ Praze, a to i me __ __ __ celebritami a poli __ __ __ __. První bud __ __ __ byla v ro __ __ 2006 zbou __ __ __ __, dnes zde proto st __ __ __ nová. Je tu už __ __ __ __ atmosféra, kom __ __ __ __ posezení pod křišť __ __ __ __ __ lustry a bí __ __ karton – jak __ __ __ __ to zní pod __ __ __ __ __, působí to báj __ __ __ __. Uvnitř jsou kromě toho také st __ __ __ fotografie zachyc __ __ __ __ dřívější ča __ __ __. Udělají Vám tu lux __ __ __ __ kávu nebo čaj a dos __ __ __ __ __ na vý __ __ __ z té __ __ __ nekonečna mož __ __ __ __ __ snídaně. A dál? Dorty, koláče, sladké a slané pečivo, poháry, alkoholické i nealkoholické koktejly... Návštěvu tohoto podniku rozhodně zvažte!

PŘÍLOHA Č.2

C-test pro výzkumníky

Text č.1

Od pondělí 10. května není potřeba používat roušky nebo respirátory ve všech zastavěných částech měst a obcí bez ohledu na to, jestli v okolí jsou další lidé. Nově bude rouška venku povinná jen v situacích, kdy nebude možné udržet dvoumetrový odstup od ostatních, tedy například na zastávkách MHD. Lidé můžou odložit respirátory v kadeřnictvích, pokud by bránily poskytnutí služby – třeba při stříhání kolem uší nebo při úpravě vousů. Nově mohou odložit respirátor taky někteří lidé v práci. Rozvolňování opět neplatí pro tři regiony s horší epidemickou situací. V Jihočeském, Libereckém a Zlínském kraji je vše při starém: v práci je potřeba mít i dál chirurgickou roušku nebo respirátor. Jen pokud jste v místnosti úplně sami, nemusíte mít zakrytý obličej.

Text č.2

Rozsáhlý areál Klementina byl založen jezuitou po jejich příchodu do Čech v roce 1556. Od počátků svého působení jezuité v areálu provozovali školu, v roce 1622 povýšenou na univerzitu. Kromě tříd a prostor pro řádovou komunitu si v Klementinu vybudovali také knihovnu, tiskárnu, lékárnu, divadlo a samozřejmě chrámové stavby. Roku 1654 byla klementinská univerzita spojena s Karlovou, jezuitům byla předána i její knihovní sbírka. Z nově vzniklé Karlovo-Ferdinandovy Univerzity v Klementinu sídlily filozofická a teologická fakulta. Jezuité museli Klementinum po zrušení řádu v roce 1773 opustit, univerzita zde však přetrvala. Po rozdělení univerzity na českou a německou část v roce 1882 zůstává jen část česká. V roce 1930 se filozofická fakulta univerzity stěhuje do nové budovy a Klementinum se stává sídlem Národní knihovny.

Text č.3

Jen co by kamenem dohodil od Václaváku stojí známá Cukrárna Myšák s dlouholetou tradicí. A když říkáme dlouholetou, myslíme tím, že zde těší chuťové buňky lidí už od roku 1910. V době první republiky šlo o jednu z nejpopulárnějších cukráren v celé Praze, a to i mezi celebrity a politiky. První budova byla v roce 2006 zbourána, dnes zde proto stojí nová. Je tu úžasná atmosféra, komorní posezení pod křišťálovými lustry a bílý karton – jakkoli to zní podivně, působí to báječně. Uvnitř jsou kromě toho také staré fotografie zachycující dřívější časy. Udělají Vám tu luxusní kávu nebo čaj a dostanete na výběr z téměř nekonečna možností snídaně. A dál? Dorty, koláče, sladké a slané pečivo, poháry, alkoholické i nealkoholické koktejly... Návštěvu tohoto podniku rozhodně zvažte!

PŘÍLOHA Č.3

Dotazník pro migranty z Bosny a Hercegoviny, Černé Hory, Chorvatska a Srbska žijící v České republice

I. První okruh otázek

- Pohlaví?
- Věk (v době výzkumu)?
- Věk v době migrace do České republiky?
- Země, ze které jste se do České republiky přestěhoval\á?
- Délka pobytu v České republice?
- Druh pobytu v České republice?
- Nejvyšší dosažené vzdělání?
- Země, ve které vzdělání bylo dosaženo?
- Studium v době výzkumu?
- Jste: student\ka, zaměstnaný\á, nezaměstnaný\á?
- Pokud jste u předchozí odpovědi vybral\á možnost student\ka nebo zaměstnaný\á, uveďte, jaký obor studujete\ v jakém oboru pracujete?

II. Druhý okruh otázek

- Důvod migrace?
- Země, kterou považujete za domov?
- Očekávání, se kterými jste se do České republiky přestěhoval\á?
- Jak je Váš vztah k vízové povinnosti v České republice a úřadům; k pojišťovacímu systému a úvěrové problematice?
- Popište, prosím, jak vnímáte vztah Čechů k cizincům, pocházejícím ze států bývalé Jugoslávie. Měl\á jste někdy problém "kvůli" svému původu nebo naopak jste "díky" němu víc vítán\á?
- Co se Vám na Čechách líbí? Jakou charakteristiku byste označil\á za pozitivní v české mentalitě?
- Co se Vám na Čechách nelíbí? Na jakou z charakteristik jste se nemohli\ nemůžete zvyknout?

- Oceňte, prosím, jak jste se asimiloval\a s českou kulturou: českým uměním, divadelními představy, českou hudbou a literaturou; českou módou a způsobem oblékání; českou architekturou; českým přístupem k ekologii (třídění odpadu); českým přístupem ke sportu (k rozvinuté kultuře cyklování; k aktivnímu zájmu o pěší turistiku a sporty ve přírodě)?
- Co Vám chybí z Vaší domácí kuchyně v České republice? Co z potravin, nápojů a domácích specialit nejčastěji dovážíte z domova? Kupujete něco v obchodech z balkánskými specialitami v České republice?
- Zajímáte se o politiku v České republice? Sledujete informační zdroje? Chtěl\a byste mít právo volit v České republice?
- Plánujete do budoucna zůstat v České republice?

III. Třetí okruh otázek

- Jaký je váš mateřský jazyk?
- Napište, jaké další jazyky, kromě mateřského a českého, ovládáte?
- Jak jste se naučil\a česky?
- Bylo pro Vás učení češtiny náročné? V čem?
- Pokud jste studoval\a Český jazyk ještě před příjezdem do ČR (např., na jazykové škole ve své domácí zemi), měl\a jste po příjezdu do ČR problém s porozuměním češtiny v mluvené komunikaci?
- Stávalo se Vám, že slova z mateřštiny se Vám "míchají" do projevu v českém jazyce (např. "Nemůžu vstávat ve 4. ráno, protože je venku ještě MRAK") či naopak slova z češtiny do mateřštiny (např. "Danas se moj kolega ponašao DIVNO: nije se ni pozdravio sa mnom, a obično je jako otvoren i komunikativan"). Uved'te, prosím, příklad.
- Jaký jazyk\y používáte v práci\ve škole?
- Jaký jazyk\y používáte v neformální komunikaci v rodině a s kamarády?
- Jak byste mohl\a ohodnotit svoji znalost mluvené a psané češtiny?
- Stávalo se Vám, že v ústní či písemné komunikaci v češtině nahrazujete specifické české hlásky? (např., *pŘedevším* místo *pŘedevším*; *poloCHa* místo *poloHa*; do *budUcna* místo do *budOUcna* aj.). Uved'te, prosím, příklad.
- Představte si situaci: bavíte se s rodilým mluvčím bosenštiny\černoštiny\chorvatštiny\srbštiny, přičemž i Vy i váš posloucháš umíte

česky. Bavíte se o sféře, ve které převážně používáte češtinu (např. jde o zakoupení jízdenek pro městskou hromadní dopravu v Praze; nebo oba studujete na české VŠ). Otázkou je, překládáte-li slova z češtiny do mateřštiny nebo ne? (např., místo *moram kupiti kartu za tramvaj* použijete *moram kupiti jízdenku za tramvaj*?)

- V jakém jazyce máte nastaven mobilní telefon a počítač? V jakém jazyce používáte sociální sítě a vyhledáváte informace ve vyhledávači?